

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Michaela Matyášová

Interpretace a didaktické využití vybraných děl

Ruty Sepetys

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Interpretace a didaktické využití vybraných děl Ruty Sepetysové vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu i ostatní zdroje, které jsem při psaní práce použila, uvádím v seznamu použitých zdrojů.

V, dne

Bc. Michaela Matyášová

Poděkování

Velké poděkování patří doc. Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracovávání diplomové práce věnoval. Taktéž děkuji své rodině za podporu při zpracovávání práce.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 Biografie Ruty Sepetysové.....	9
2 Bibliografie Ruty Sepetysové	11
3 Interpretace díla <i>V šedých tónech</i>	13
3.1 Titul	13
3.2 Časoprostor.....	14
3.2.1 Čas	14
3.2.2 Prostor.....	15
3.3 Kompozice a jazykové prostředky	16
3.3.1 Kompozice	16
3.3.2 Jazykové prostředky	18
3.4 Dějová linie.....	20
3.5 Postavy.....	22
3.5.1 Lina Vilkasová.....	22
3.5.2 Jonas Vilkas	24
3.5.3 Andrius Arvydas	25
3.5.4 Pan Stalas	26
3.6 Motivy	27
3.6.1 Motiv války.....	27
3.6.2 Motiv smrti	27
3.6.3 Motiv rodiny	28
3.6.4 Motiv lásky	28
3.6.5 Motiv paměti.....	29
3.6.6 Motiv naděje a víry	29
4 Interpretace díla <i>Musím tě zradit</i>	30
4.1 Titul	30
4.2 Časoprostor.....	30

4.2.1	Čas	30
4.2.2	Prostor	31
4.3	Kompozice a jazykové prostředky	32
4.3.1	Kompozice	32
4.3.2	Jazykové prostředky	34
4.4	Dějová linie.....	36
4.5	Postavy.....	40
4.5.1	Cristian Florescu	40
4.5.2	Bunu	42
4.5.3	Luca Oprea.....	43
4.5.4	Liliana Pavelová	43
4.5.5	Cici.....	44
4.5.6	Mioara.....	45
4.6	Motivy	45
4.6.1	Motiv zrady.....	45
4.6.2	Motiv smrti	46
4.6.3	Motiv přátelství a lásky.....	47
4.6.4	Motiv strachu	47
4.6.5	Motiv naděje	48
5	Metodologie diplomové práce	49
5.1	Konstruktivistické pojetí výuky.....	49
5.2	Model E-U-R	50
6	Pracovní listy do výuky literární výchovy a jejich metodické pokyny pro práci ..	52
6.1	Literární výchova na druhém stupni ZŠ	52
6.2	Literatura s historickou tematikou	52
6.3	Čtenářská gramotnost	54
6.4	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 1.....	55

6.5 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 2.....	60
ZÁVĚR.....	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
PŘÍLOHY.....	69

ÚVOD

„*Jsem přitahována k příběhům o síle uprostřed boje. Jsem hledač ztracených příběhů a lovec skryté historie.*“

Ruta Sepetysová¹

Ruta Sepetysová je představitelkou crossovery literatury, což znamená, že se její čtenářské publikum skládá jak z dospívajících čtenářů, tak z dospělých. Samu sebe nazývá hledačem starých příběhů z historie, kterým by bez její pomoci hrozil osud zapomnění. Ve většině případů její bibliografie se jedná o historické romány inspirované válečnými událostmi, které upozorňují na problémy nejen z minulosti.

Pro interpretaci a didaktické využití v hodinách literatury byly vybrány díla *V šedých tónech* a *Musím tě zradit*. Odůvodnění výběru je následující – obě díla jsou svou koncepcí a motivy velmi podobné, a přece je jejich poselství odlišné. V případě knihy *V šedých tónech* se jedná o autorčino prvotní dílo. Titul *Musím tě zradit* je v rámci její literární tvorby dílem doposud posledním. Její díla odhalují tajemství a skrytá fakta. Prostřednictvím hlavních hrdinů ožívá historie, která dává hlas těm, kteří nikdy nebudou mít příležitost vyprávět svůj příběh.

Ztotožňuji se s myšlenkami spisovatelky mířenými ke všem čtenářům jejích knih. Historie je branou k příběhu lidstva a prostřednictvím historické beletrie, která vypráví příběhy méně známé, můžeme společně posvítit do temných koutů minulosti a dát historii hlas.

Záměrem diplomové práce je seznámit čtenáře s touto významnou a oceňovanou spisovatelkou a přiblížit příběhy, které si zaslouhují být slyšet.

Hlavním cílem diplomové práce je interpretace knih *V šedých tónech* a *Musím tě zradit* a navrnutí didaktického využití vybraných textů v literární výchově na druhém stupni základní školy. Praktická část kvalifikační práce má za cíl vytvořit pracovní listy obsahující takové aktivity, skrze které dojde k rozvíjení čtenářské gramotnosti a komunikačních dovedností.

¹ Ruta Sepetys: *Author Introduction*. YouTube [online]. 2015 [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L9T70yEqn08> (subjektivní překlad autorky diplomové práce)

Diplomová práce se v úvodní části zabývá životem a literární tvorbou spisovatelky Ruty Sepetysové. Pro pochopení jejích záměrů v literárním světě je velmi důležité seznámení s jejím původem a životními okolnostmi.

Následuje interpretace knižních titulů *V šedých tónech* a *Musím tě zradit*, jejichž interpretační kompozice je takřka totožná. V rámci analýzy jednotlivých děl objasníme podstatu děl a jejich obsah.

V další části diplomové práce je popsána metodologie, prostřednictvím které jsou tvořeny pracovní listy s metodickým návodem.

Před uvedením do práce s navrženými pracovními listy je část diplomové práce věnována popisu výuky literární výchovy na druhém stupni základní školy v souladu s *Rámcovým vzdělávacím programem*. Pozornost je také věnována čtenářské gramotnosti, jakožto neodmyslitelnému prvku výuky literární výchovy.

Závěrečná část diplomové práce obsahuje didaktické využití interpretovaných děl do výuky literární výchovy na druhém stupni základní školy. Z každé interpretované publikace jsou zvoleny vhodné ukázky, ke kterým jsou vytvořeny pracovní listy doplněny metodickými pokyny. Pracovní listy jsou konstruované tak, aby usnadnily žákům pochopení dané problematiky a pedagogům jejich výuku.

1 Biografie Ruty Sepetysové

Ruta Sepetysová patří mezi světově známé spisovatelky současnosti. Během pár let se stala mezinárodně uznávanou autorkou píšící historické romány, které zaujaly velmi rozsáhlé čtenářské publikum. Jedná se především o studenty a mladou generaci, ve které se její knižní tituly staly bestsellery takřka po celém světě. Její díla ve většině případů spadají do tzv. mladé literatury neboli *young adult*. Podle Americké asociace literatury je věkové rozmezí čtenářů *young adult literature* někde mezi 12–18 lety. Výzkumy však prokázaly, že její knihy oslovují čtenáře z kategorie 30+ (2).

Podle *New York Times* je Ruta Sepetysová nejprodávanější autorkou historické fikce vycházející ve více než šedesáti zemích a čtyřiceti jazycích. Je považována za tzv. *crossover* spisovatelku, a to právě proto, že její knihy jsou čteny mladší generací i dospělými čtenáři. Ruta Sepetysová je známá především tím, že věnuje svou pozornost nedostatečně reprezentované historii a těm, kteří byli její součástí. Spousta jejích knih vyhrály nebo jsou zařazeny na mnohočetných seznamech státní četby a v současné době jsou inspirací pro filmové adaptace (1).

Její nadšení silou historie a příběhu k podpoře globálního dialogu a propojení jí zaručilo pozvání k prezentaci v NATO, Evropském parlamentu, Kaptolu USA, Kongresové knihovně a na velvyslanectvích po celém světě. Za své činy v rámci studia lidské odolnosti obdržela prestižní Bellagio Fellowship Rockefellerovy nadace. Litevský prezident vyznamenal Rutu Sepetysovou Křížem rytířského řádu za její zásluhy o vzdělávání a uchování paměti národa. V nedávné době byla poctěna poštovní známkou, na které se nachází její vyobrazení (1).

The New York Times Book Review prohlásil: „*Ruta Sepetysová vystupuje jako bojovnice za intersticiální lidi, kteří jsou tak často ignorováni – celé populace ztracené v trhlínách historie.*“ (1)

Ruta se zpočátku vůbec nevěnovala spisovatelské činnosti. Pohybovala se v hudebním průmyslu a dvacet dva let vytvářela a upravovala texty nejrozličnějším umělcům a hudebníkům. Základem její práce bylo zjišťování životních osudů každého umělce. Proto se všech neustále ptala, jaké jsou jejich životní příběhy. Jednou se však zeptali oni jí, a tak započala její cesta za spisovatelstvím (3).

Její otec se narodil v Litvě v době okupace tohoto území. Ze zmíněného důvodu musel opustit Litvu a přežít v uprchlických táborech po dobu devíti let. Bez životních jistot a jakéhokoliv zabezpečení se mu podařilo dostat do Spojených států amerických, kde se pokusil

žit svůj život od začátku. Vytvořil zázemí pro nový a spokojený život. Nemilým překvapením pro Rutu byl fakt, že rodina z otcovy strany byla zatčena a deportována na Sibiř. Všechny získané informace ji vedly k myšlence, která se jí neustále promítala. Historii své rodiny již poznala, avšak spousta lidí po celém světě nemá ani tušení, jaká je právě jejich rodinná historie. To byl jeden ze spouštěčů budoucího zaměření na spisovatelství (3).

Ruta Sepetysová v rozhovoru tvrdí, že z dochovaných zdrojů víme, že během druhé světové války lidé schovávali své příběhy do různých nádob, plovoucích lahví, které pak nechali plout po moři, nebo je zakopávali do podzemí. Při otázce, zda je tato utajená historie důležitá pro naši budoucnost, odpovídá, že ano. Důvod je prostý – konkrétní příběhy plné zoufalství jsou příležitostí motivovat člověka, který je pozná. Stejným způsobem byla motivována i Ruta pro napsání jejího prvního knižního titulu. Motivace je stavebním základem pro napsání příběhu. Teprve po motivaci přichází inspirace, tvrdí Ruta. Jejím přáním je, aby se čtenář po dočtení její knihy zamyslel nad daným příběhem a procítil empatii, která je jednou z těch nejdůležitějších a nejkrásnějších odkazů, které se přenáší prostřednictvím psaní (3).

V roce 2005 narazila na skupinu spisovatelů v Nashville. Členové skupiny byli prvními, kdo přišli do kontaktu s její literaturou. Všichni měli odlišné životní osudy, ale spojoval je společný zájem a obliba příběhů, která se neustále promítala do dalších vznikajících textů. Díky zmíněné společnosti lidí se Ruta posunula dál ve svém spisovatelském umu. Do stavu inspirace jí však pomáhá i samota. Rodina Ruty Sepetysové vlastní pozemek s dřevěnými chatkami okolo rozlehlého jezera. Toto místo je oblíbeným odpočinkem spisovatelky a taktéž výborným prostředím pro psaní příběhů (3).

Ruta o sobě tvrdí, že je hledačem a lovcem starých příběhů z historie. Její knihy jsou v podstatě fikcí založené na historii. Daná fikce je zaobalena do smyšlených postav kolem daných historických událostí. Pokud se podaří strhnout čtenářův zájem a emoce, je potřeba vyhledávat a číst ty správné příběhy s touto schopností. Svědectví a literatura faktu jsou v podstatě ramena většiny knih spisovatelky. Nejdůležitějším aspektem je reálná zkušenost. Možnost uctít historii a dát jí možnost promluvit by měla být samozřejmostí. Spousta svědectví již existuje, ale nejsou přeloženy do potřebných jazyků. Snem spisovatelky je tento fakt napravit a zpřístupnit těmto svědectvím cestu do světa (3).

2 Bibliografie Ruty Sepetysové

První knihou, kterou vstoupila na půdu spisovatelství v roce 2013, byl román *V šedých tónech*. Strhující příběh navozuje realistický obraz doby během druhé světové války. Hlavním tématem příběhu z doby holocaustu je především boj o přežití. Jak už bylo zmíněno, autorčina motivace a inspirace pro napsání své první knihy pocházela z poznání své vlastní rodinné historie. Proto se děj její první knihy odehrává především v prostředí Litvy. Za výstižné popsání kruté deportace lidí do táborů na Sibiři za vlády Stalina získal tento příběh z hlediska kritických recenzí velmi dobré hodnocení. *The Washington Post* vydal následující komentář knihy *V šedých tónech*: „*Próza Ruty Sepetysové je zdrženlivá a silná, stejně nepřikrášlená jako krajina, v níž její postavy bojují o přežití... Jen málo knih je krásně napsaných, ještě méně knih je důležitých, avšak tento román splňuje obojí.*“ (1)

O rok později, v roce 2014, byla vydána další kniha Ruty Sepetysové s názvem *Potrhaná křídla*. Hodnocení bylo obdobně kladné, jako u autorčina knižního debutu, a tak se její literární věhlas šířil v mediálním světě čím dál více. Výstižný komentář příběhu podal deník *Cleveland Plain Dealer*: „*Silná připomínka toho, že běh ohledu na to, co nám svět podá, se rozhodujeme podle toho, zda jsme nebo nejsme hrdiny svých vlastních životů.*“ (1)

V roce 2016 vyšla třetí kniha Ruty Sepetysové s názvem *Sůl moře*. Ihned se začlenila mezi předchozí úspěšné tituly a stala se nejčtenějším dílem současnosti. O rok později se o práva knihy začala zajímat společnost Universal Picture za účelem tvorby historického filmu. Publikace *Americké asociace literatury Booklist* vyjádřil svůj obdiv k historickému románu takto: „*Dokonale prozkoumaný příběh o strádání a přežití ve východní Evropě. V mnoha ohledech je největší trest – a největší ze všech tragédií – zapomenut. Tento strašidelný klenot románu si žádá, aby byl zapamatován, a na oplátku se snaží vzpomenout si na tisíce skutečných lidí, které jeho fiktivní postavy představují.*“ (1)

V České republice se jí podařilo vyhrát s knižním titulem *Sůl moře* Zlatou stuhu za rok 2016 v kategorii beletrie pro děti a mládež.

Z prostředí španělského Madridu ovládnutého diktaturou generála Francisca Franca pochází čtvrtý historický román s názvem *Mlčící fontány*. První vydání knihy proběhlo v roce 2019 a kladná hodnocení jí rozhodně nechyběla. *The New York Times* uvedl: „*Fontány ticha mluví pravdu k moci a přesvědčují budoucí vládcy, aby se vyhnuli opakování zločinů minulosti.*“ (1)

V únoru roku 2022 vyšlo první vydání nejnovější knihy spisovatelky Ruty Sepetysové s názvem *Musím tě zradit*. Příběh se odehrává na území Rumunska v době komunistického režimu. Už nyní se kniha pyšní několika vynikajícími recenzemi. *Oprah Daily* o knize vydal komentář: „*Ruta je nadšená silou historie a fikce, která podporuje povědomí a propojení. V této knize otevírá překvapivé okno do skutečné sítě násilných občanských špiónů – včetně třináctiletých teenagerů, která vedla k atmosféře paranoie a strachu, jak byli lidé nuceni se navzájem informovat.*“ (1)

Ruta Sepetysová se vyznačuje velmi dobrou komunikací s veřejností po celém světě. Prostřednictvím aktivních sociálních sítí a svých osobních stránek jsme schopni každodenní aktualizace informací a dění v jejím životě. Aktivně pořádá i besedy ve školských zařízeních a knižních klubech prostřednictvím osobního setkání či online formou. V současné době žije se svou rodinou v Tennessee a věnuje se nadále spisovatelské činnosti (1).

3 Interpretace díla *V šedých tónech*

Tato kapitola je věnovaná samotné interpretaci díla *V šedých tónech*. Nejprve se zaměřím na titul samotného díla a časoprostor. Následně charakterizuji kompozici společně s jazykovými prostředky. Závěr této kapitoly je věnován hlavním postavám příběhu a ústředním motivům díla.

3.1 Titul

Titul, jinými slovy název, je jeden z hlavních identifikačních údajů každého díla. Slovy Všeticka „*dílo označuje a zároveň tak o něm čtenáři podává prvotní informaci, je současně také jakýmsi klíčem k pochopení jeho smyslu.*“ (Všeticka, 1992, s. 43)

Titul knihy je přeložen z anglického *Between shades of gray*. Symbolika tohoto názvu může pocházet z předobrazu pro sepsání tohoto románu. Hlavní motivací autorky byla především touha a následná potřeba poznání své vlastní rodiny. Příběh, který je založen především na historických událostech, je v podstatě podrobným přehledem historie jejich rodinných příslušníků.

Význam a symbolika šedé barvy je v tomto díle velmi důležitá. Jedná se o barvu obsahující světlo i temnotu. Zde můžeme spatřit odkaz na vybrané historické události, ale i osudy hlavních postav příběhu. Šedou barvu můžeme považovat za symbol neutrality. Interpretovat ji můžeme jako vyznačující se opatrnost v jednání hlavních postav, nejistotu životních osudů a strachu o budoucnost.

Tóny v názvu knihy evokují jisté směry, kterými se děj upíná. Pod jednotlivými tóny šedé barvy si můžeme představit konkrétní situace, se kterými se v příběhu setkáváme, zvraty, které utváří dějovou linku, nebo například rozhodnutí, která hlavní postavy činí.

V samotné knize najdeme několik odkazů vycházejících z názvu knihy. Některé z nich interpretují jednotlivá slova názvu na základě časoprostoru příběhu, podněbí a aktuálního počasí. „*Mířili jsme k budově NKVD a vítr vyl. V krku mě s každým nádechem pálilo. Slunce se vůbec neobjevilo, polární noc už začala. Měsíc maloval liduprázdnou krajinu do modrých a šedých tónů. Vysoký pán neustále opakoval, že musíme přečkat první zimu.*“ (Sepetysová, 2011, s. 236-237)

Jiný odkaz na název knižního titulu se nachází v části textu, kdy se Lině, hlavní postavě příběhu, naskytne nový prostředek pro pokračování v oblíbených kresbách. V okamžiku, kdy jí dochází tužka na kreslení a nemá možnost si obstarat další. Z následujícího úryvku je patrný

malý náznak naděje, který obsahuje šedá barva. „*Popel. Dostala jsem nápad. Vzala jsem od kamen klacek, oloupala kůru a pak jsem z něj natrhala třísky. Venku jsem do hrsti nabrala sníh a opatrně ho smíchala s popelem z kamen. Vznikla sice nejednotná, ale příjemně šedá vodová barva.*“ (Sepetysová, 2011, s. 246)

Sama autorka, Ruta Sepetysová, uvádí v jednom ze svých videích, sloužících k představení konkrétních knižních titulů, symboliku názvu knihy. Tvrdí, že mezi šedými tóny, kterými jsou myšleny zejména negativní okolnosti, se vždy vyskytne malá naděje v podobě dobra. Takovou naději můžeme spatřit například v postavě jménem Kreckij. Důstojník NKVD, který pro rodinu Liny vykonal činy, díky kterým se jí podařilo přežít (4).

3.2 Časoprostor

3.2.1 Čas

V literárním díle můžeme vnímat čas hned několika způsoby. Dle Všetickovy publikace rozlišujeme dva základní typy času. První z nich je čas chronologický. Ten je chápán jako čas dodržující posloupnost. Jeho plynutí tedy postupuje z minulosti do budoucnosti. Druhý typ času má název retrospektivní. Ten je v podstatě naprostým opakem chronologického plynutí času, jelikož se vrací z přítomnosti do určitého okamžiku minulosti (Všeticka, 1992, s. 31).

Je patrné, že čas a jeho vnímání hraje v tomto interpretovaném knižním titulu velkou roli. Vyskytují se zde totiž oba typy času, které byly zmíněny.

Času chronologickému odpovídá primární děj knihy. Retrospektivní části textu jsou v ději zastoupeny taktéž, avšak v menší frekvenci. Slouží k dokreslení dané atmosféry, k propojení jednotlivých okamžiků na základě přirovnání aktuální situace a podobné situace z minulosti. Díky tomuto aspektu je čtenáři umožněno lepší srovnání situací a uvědomění si pocitů a emocí, které hlavní postavy prožívají.

Objektivní čas je termín pro dobu, ve které se děj díla odehrává. V tomto konkrétním případě se jedná o rok 1941 až 1954.

Uvedení a vysvětlení historických okolností je pro pochopení časoprostoru a knihy samotné velmi důležité. Sama autorka Ruta Sepetysová věnuje tomuto tématu velkou pozornost při představování interpretované knihy. Roku 1939 došlo k podepsání paktu o neútočení mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem – tzv. Ribbentrop-Molotov. Josif Stalin, tehdejší předseda vlády Sovětského svazu, se zmocnil baltských států a v roce 1940 byly zmíněné státy připojeny k SSSR. Dle slov spisovatelky „*zmizely z mapy*“. Situace se vyvíjela nepříznivě,

zejména pro obyvatelstvo, které bylo považováno za hrozbu. Sovětskou vládou byl vytvořen neoficiální seznam lidí, na kterém se objevili vojáci, doktoři, právníci, podnikatelé, učitelé, knihovníci, knězi i děti. I když tito lidé nespáchali žádný zločin, byl jejich osud v nesprávných rukou. Většina z nich byla považována za tzv. antisověty. Zatčení a oddělení od svých rodin a příbuzných byli umístěni do vězení či deportováni do pracovních táborů na Sibiři. Rozdělení mužů a žen mělo jasný cíl – zamezit rozmnožování a podpořit tak genocidu. Baltské území bylo pod Sovětskou okupací přes padesát let (4).

Ať už budeme vnímat čas různými způsoby, je přinejmenším zajímavé se na vnímání času zaměřit i z pohledu hlavních postav prožívajících nelehké okamžiky. Vnímání času hlavní postavou můžeme uvést na situaci, která se odehrává v době deportace Liny a její rodiny. *„Týdny. Ztratila jsem přehled o tom, jak dlouho už jsme na cestě. Přestala jsem hlídat, kolik těl vyhazují. Pokaždé když vlak zastavil, nechali jsme za sebou poházené mrtvolky. Co si lidé pomyslí, jestli je uvidí? Pohřbí je někdo, nebo uvěří, že jsou to vážně zloději a šlapky? Připadalo mi, jako bych seděla na kyvadle. V momentě, kdy jsem se ocitla v propasti beznaděje, kyvadlo se zhouplo k něčemu lepšímu.“* (Sepetysová, 2011, s. 69)

V roce 1991, po takřka padesáti letech okupace, tři pobaltské republiky znovu získaly samostatnost. Jak autorka uvádí ve své poznámce, v některých válkách se bojuje bombami. Lidé od Baltu bojovali především vírou a nadějí. Epilog knihy nás zavádí do roku 1995, kdy byly na území Kaunasu v Litvě objeveny dopisy a kresby pocházející ze Sibiře. Tento vzkaz měl sloužit jako odhalení pravdy a ponaučení do budoucna (Sepetysová, 2011, s. 280).

3.2.2 Prostor

Stejně jako vnímání času vysvětluje Všeticka i vnímání prostoru. Na základě jeho publikace můžeme rozlišovat různé druhy prostoru. Jedná se o prostor konstantní, kontrastní, konvergentní a v neposlední řadě migrační. Konstantní prostor můžeme podle Všetickovy definice zcela vynechat. Děj historického románu se totiž neodehrává na jednotném místě (Všeticka, 1992, s. 34).

Znaky kontrastního prostoru v interpretovaném románu můžeme vnímat v náhlé změně míst. Podle stanovené definice se děj odehrává na místech, které jsou kontrastní vůči sobě. Příznačný kontrast tedy můžeme spatřit v prostředí, které bylo pro hlavní postavy původní, přirozené a příjemné – domov. Náhlou změnu prostředí, které se stalo naprostým opakem domova, způsobila deportace do pracovních táborů na Sibiři.

„Koncem srpna jsme dojeli k ústí Leny. Teplota byla těsně nad nulou. Ledové vlny moře Laptěvů narážely do boků člunu ukotveného u břehu. Strážní položili přes hramu člunu fošnu, strkali na ni děti a křičeli na ně, aby si pospíšily. „Ale kam? Vždyť tu kolem nic není,“ namítla matka. Měla pravdu. Bylo to tu úplně neobydlené, nikde žádný keř ani strom, jen holá hlína a nekonečná vodní hladina. Obklopovala nás jen polární tundra a moře Laptěvů. Bičoval nás vítr. Do pusy mi létal písek a štípal mě v očích. Sevřela jsem kufr a rozhlédla se. Strážní šli ke dvěma zděným budovám. Jak se tam všichni vejdem? Byly nás víc než tři stovky. Zastavil nás strážný s umaštěnými vlasy a hnědými křivými zuby. „Kam si myslíte, že jdete?“ dotázal se. „K budovám,“ odvětila matka. „Ty jsou pro důstojníky,“ vyštěkl a rozhodl rukama. „Tohle je vesnice. Máte ji celou pro sebe.“ Ostatní se rozesmáli. „Pardon?“ odtušila matka. „Copak, nelíbí? Myslíš si, že si na to moc nobl, svině fašistická. Prasata chrápou v bahně. To jsi nevěděla?“ (Sepetysová, 2011, s.223-224)

Nejlépe vystihujícím druhem prostoru pro interpretované dílo je prostor migrační. Definice stanovuje, že se jedná o prostor často se stěhující. Při sledování deportace Liny a její rodiny zjistíme, že byla během krátkého časového úseku několikrát nedobrovolně přestěhována.

3.3 Kompozice a jazykové prostředky

3.3.1 Kompozice

Pojem kompozice pochází z latinského pojmu *compositio*, což v doslovném překladu znamená složení či sestavení. V rámci literární interpretace se jedná o významovou výstavbu textu. Součástí je také uspořádání jazykových a tematických složek takovým způsobem, aby utvářely formálně uzavřený tvar (Lederbuchová, 2002, s. 75).

Všetička definuje kompozici jako „*vnitřní výstavbu díla, kterou vytváří kompoziční principy a syžetová osnova. Zaměřuje se tedy na dynamické složky umělecké výstavby.*“ (Všetička, 1992, s.12)

Vnější kompozice interpretovaného románu je prostá. Kniha se dělí na tři části a každá z nich má svůj vlastní název vyplývající z dějového obsahu dané části. První část má název *zloději a šlapky*. Tento název získala podle ruského nápisu, který Lina objevila na vagonu deportující ji a její blízké neznámo kam. Ve zmíněném červeném dobytčáku cestovala hlavní hrdinka společně se svou rodinou a ostatními, tehdy pro ni ještě neznámými lidmi. Mezi cestujícími byla i učitelka, knihovnice a novorozeně. Ti a mnozí další byli nyní považováni za zloděje a šlapky (Sepetysová, 2011, s. 39).

Druhá část knihy nese název *mapy a hadi*. Název se opět odráží od dějového obsahu románu. V tomto případě jde o několik konkrétních situacích. Lina dostala příležitost, pokud se tak daná skutečnost dá nazvat, překreslit mapu a fotografii pro účely důstojníků. Matky Liny nesouhlasila s tím, že se její dcera dobrovolně přihlásila ke zmíněné práci. Lina však v celé situaci viděla daleko víc příležitostí. Mapa, kterou měla překreslit, zobrazovala Sibiř. Snažila se tak získat co nejvíce informací o tom, kde se zrovna pracovní tábor, ve kterém jsou umístění, nachází. Při kreslení se z mapy snažila vyčíst i sebemenší detail. Hnacím motorem jí v daný okamžik byla touha zjistit, kde se nachází její otec, kterého jako jediného z rodiny Vilkasových neumístili do stejného pracovního tábora. Její motivace se tedy z tohoto hlediska pochopitelná. Dalším úkolem, který byl Lině přidělen, byla kresba portréту muže z fotografie (Sepetysová, 2011, s. 144-145).

Fotografie muže, který byl dle všeho vyššího postavení, se veliteli velmi líbila. O několik dnů později nechal poslat pro Linu znovu z podobného důvodu. Tentokrát zněl jeho požadavek o něco jasněji. Poručil Lině, aby nakreslila portrét jeho ženy a jeho samotného. Po předchozí zkušenosti si Lina uvědomila, že toho není schopná. „*To já nemůžu,*“ řekla jsem. „*Když jsem s ním, nemůžu se soustředit.*“ Podívala jsem se na Andriuse. „*Jsem z něj nesvá.*“ (...) „*Musíš ho nakreslit... lichotivě.*“ Přemýšlela jsem o tom, co mi řekl Andrius. *Široká ramena budou symbolizovat moc. Mírně natočená hlava zvýrazní ostře řezanou čelist. Uniforma bude snadná, tu umím velmi přesně. Starosti mi dělala jeho tvář. Když jsem si představila, jak kreslím velitele, všechno bylo bez problémů, dokud jsem se nedostala k hlavě. V duchu jsem viděla čistou a vyžehlenou uniformu, ale z krku vyčnívalo klubko hadů nebo lebka s černými očními důlky a cigaretou v ústech.*“ (Sepetysová, 2011, s. 174-175)

Třetí a poslední část knihy má název *led a popel*. Zde se dá název odvodit dle několika ukazatelů. První slovo z názvu, led, může mít své opodstatnění následující. Ve zmíněné části románu dochází k poslední deportaci hlavních postav, a to do Trofimovsku – samotného středu polární oblasti blízko severního pólu. Všude kolem byla jen polární tundra a ledové moře Laptěvů. Žádná obydlená oblast, jen holá hlína a nekonečná vodní hladina. Strážníci se zabydleli ve dvou opuštěných zděných budovách. Vězni si museli obstarat své obydlí sami (Sepetysová, 2011, str. 223-225).

Druhé slovo poslední části knihy, popel, má své opodstatnění v nápadu, který Lina v nepříznivé situaci dostala. Vyrobená kamna, která sloužila k slabému vytápění ručně vytvořeného příbytku, vyprodukovala malé množství popelu. Po smíchání se sněhem, kterého bylo všude kolem velké množství, vznikla nejednotná barva připomínající šedé odstíny

malířských barev. Lina tak dostala malou naději a znamení, že má ve své nejoblíbenější činnosti pokračovat a dokumentovat veškeré okamžiky, které si dokumentaci vyžadují (Sepetysová, 2011, s.246).

Kompozici, která odpovídá průběhu událostí a plynutí děje interpretovaného románu, nazýváme chronologickou. Jedná se o kompozici, „*kde je respektované hledisko přirozeného časového průběhu událostí a jejich příčinné motivace.*“ (Lederbuchová, 2002, s.152)

V příběhu se velmi často setkáváme s tím, že se postavy vrací svými myšlenkami do minulosti. Takovou kompozici nazýváme retrospektivní. Funkci retrospektivních částí textu můžeme nejlépe prokázat na konkrétním příkladu. Následující úryvek následuje po situaci ve vlakovém vagonu, který transportuje rodinu hlavní hrdinky Liny do pracovního tábora. Nikdo z nedobrovolných cestujících netuší, kam vlak směřuje. Matka Liny je plná nervozity a nejistoty. Jednak z nepříznivé situace, ze strachu o své děti, a také o svého manžela, který jako jediný není deportován s nimi. Pokusí se tedy vyhlédnout malým otvorem vagonu, zda nespátří Kostase, svého manžela a otce dětí, na nástupišti. Šedovlasý pán ji zahlédne a nabídne jí svůj malý kufřík jako podnožku. Při této příležitosti si šedovlasý pán všimne dětí, které stojí blízko své matky, a tak vyjádří svůj obdiv nad jejich krásou. Matka místo poděkování zmíní, že svou krásu zdědily po svém tatínkovi. Zmíněná situace je srovnána s následující retrospektivní částí: „*Všichni jsme seděli na sametové pohovce, Jonas tatínkovi na klíně. Matka měla na sobě zelené hedvábné šaty až na zem. Blondaté vlasy jí v zářivých vlnách splývaly na tvář a smaragdové náušnice se třpytily. Tatínek měl nový tmavý oblek. Já si vybrala krémové šaty s hnědou saténovou mašlí a stejně hnědou stužkou do vlasů.* „*To je ale pěkná rodinka,*“ *prohlásil fotograf, když nastavoval rozměrný aparát.* „*Kostasi, Lina vypadá úplně jako ty.*“ „*Chudáček,*“ *zavtipkoval táta.* „*Doufejme, že z toho vyroste a bude vypadat spíš jako maminka.*“ „*Nezbývá než doufat,*“ *oplatila jsem mu to. Všichni vybuchli smíchy. Pak fotoaparát blýskl.*“ (Sepetysová, 2011, s. 32-33)

3.3.2 Jazykové prostředky

Z hlediska jazykového se v knize setkáváme spíše s kratšími popisnými větami. Z důvodu zvýšené potřeby popisování situací a okolností bychom mohli očekávat, že bude text tvořen spíše dlouhými souvětími. Autorka však uzpůsobila stavbu textu dospívajícím čtenářům, kterým je kniha primárně určena.

Pokud v textu narazíme na delší souvětí, jedná se i tak o velmi jednoduchou syntaktickou stavbu. „*Udržovala jsem oheň, ale moc to nepomáhalo. Mohla jsem přikládat jen trochu, musela jsem šetřit. Nevěděla jsem, jak dlouho bude ještě takhle sněžit. Podívala jsem se na prázdné místo, kde ležela máma, Janinina matka, pán s hodinkami a ten, co pořád všechno opakoval. Na podlaze jurty byly najednou velké díry.*“ (Sepetysová, 2011, s. 274)

Dialogy, které jsou v knize zastoupeny velmi často, mají jednoduchou stavbu. Jsou krátké, úsečné a výstižné. Jejich funkcí je mimo jiné dokreslení představivosti čtenáře v rámci aktuálně čtené situace.

- „*Zakryjte se něčím!*“ vyhrkl Jonas a rozhlížel se.
- „*Proč jako?*“ opáčila matka a tahala za mokrou látku, která se na ni chytala.
- „*Dívají se,*“ sykl Jonas a hlavou kývl ke strážným.
- „*Jonasi, vůbec je nezajímáme. Podívej se na nás. Nejsme zrovna oslnivé.*“ (Sepetysová, 2011, s. 218)

Jak už bylo zmíněno v biografii autorky, Ruta Sepetysová je hledačem a lovcem starých příběhů z historie. Je pro ni velmi důležité, aby kniha zasáhla emoce a city čtenáře. Z tohoto důvodu se snaží psát příběhy, které budou svým obsahem založené na historických faktech a doprovodnou smyšlenou fikcí velmi věrohodné. V textu narazíme na mnoho cizích slov a slovních spojení vycházejících z ruského jazyka. Zmíněná cizí slova popisují skutečnosti, místa a předměty spojené s dějem. Součástí knihy není slovníček použitých cizích výrazů. U většiny je totiž význam ihned vysvětlen. V některých málo případech vysvětlení chybí, proto čtenář musí využít svých dovedností a význam si vyhledat. „*Žena na matku cosi zakřičela, zavrtěla prstem a zakroutila hlavou. Vyšla ven. Byli jsme v kolchozu, na kolektivním statku, a já se měla začít starat o řepu. Řepu jsem nenáviděla.*“ (Sepetysová, 2011, s. 91)

Častým jazykovým prostředkem vyskytujícím se v textu je přirovnání. Jedná se o „*vyjádření podobnosti mezi pojmenovávanými denotáty a určení jejich vzájemného poměru.*“ (Čermák, 2009, s. 486)

- „*Odhodil doutnající cigaretu na čistou podlahu obývacího pokoje a zašlápl ji do dřeva. Nás čekal stejný osud.*“ (Sepetysová, 2011, s. 10)
- „*Představila jsem si, jak se zdvihne rohožka a obrovské sovětské koště nás pod ni zamete.*“ (Sepetysová, 2011, s. 23)

- „*Nenáviděla jsem je, NKVD a Sověty. Zasadila jsem si do srdce semínko nenávisť a slíbila si, že z něj vypěstuju mohutný strom, jehož kořeny je všechny zadusí.*“ (Sepetysová, 2011, s. 49)

V některých pasážích textu se objevují slova citově zabarvená, která na nás mohou působit v jistých okamžicích jako vulgarismy. Autorka používá zmíněné jazykové prostředky k dokreslení atmosféry a důvěryhodnosti okamžiku.

- „*Myslíš si, že si na to moc nóbl, svině fašistická. Prasata chrápou v bahně.*“ (Sepetysová, 2011, s. 224)
- „*Pokaždé když vlak zastavil, nechali jsme za sebou poházené mrtvoly. Co si lidé pomyslí, jestli je uvidí? Pohřbí je někdo, nebo uvěří, že jsou to vážně zloději a šlapky?*“ (Sepetysová, 2011, s. 69)

Z hlediska použitých retrospektivních částí dochází ve většině případech ke vzniku kontrastu. Autorka využívá tohoto jazykového prostředku k odpoutání od aktuální nepříznivé situace, ve které se hlavní postavy příběhu nachází. Tímto způsobem se jí vždy podaří srovnání dvou podobných situací a čtenář má možnost si uvědomit, o jak složitých a nevlídných podmínkách vlastně čte.

3.4 Dějová linie

Počátek děje historického románu *V šedých tónech* nás zavádí do rodného domu hlavní postavy, Liny Vilkasové. Toho dne, kdy došlo k náhlému obratu jejího života, seděla Lina v noční košili za psacím stolem a chystala se napsat dopis své sestřenici Joaně. „*Matku obklopili tři příslušníci NKVD. Měli červené čepice s modrým okrajem a zlatou hvězdou nad štítkem. Vysoký důstojník držel v ruce naše pasy. „Potřebujeme čas. Do rána se přichystáme,*“ říkala matka. „*Dvacet minut, nebo se rána nedožijete,*“ prohlásil důstojník. (...) *Odhodil doutnající cigaretu na čistou podlahu obývacího pokoje a zašlápl ji do dřeva. Nás čekal stejný osud.*“ (Sepetysová, 2011, s.10)

Lina byla donucena nastoupit do vozu patřícího NKVD společně se svým bratrem Jonasem a matkou Jelenou. Jejich otec, Kostas Vilkas, byl v době jejich zatčení v práci. Byl děkanem místní univerzity. Vůz je zavezl na vlakové nádraží, kde byli všichni vězni přemístěni do tzv. dobytčáků. V těchto vagoncích cestovali několik dnů neznámo kam.

Mezi cestujícími ve vagonu, který deportoval Linu a její rodinu neznámo kam, byl chlapec jménem Andrius Arvydas. Seznámením těchto dvou hlavních postav dochází v ději k celkovému zlomu. Můžeme sledovat vývoj vztahu mezi postavami, které se sobě navzájem stanou motivací a nadějí zvládnout i ty nejhroší chvíle. Uvědomíme si tak, že přirozenost jako je láska, kterou dospívající mezi sebou vybudují, nevymizí ani za velmi špatných okolností.

Lině a Andriusovi se podařilo naleznout vagon převážející jejího otce, Kostase. Setkání to bylo radostné, avšak okolnosti veškerou radost přehlušily. Lina svého otce už nikdy nespátřila. Byl deportován do jiných pracovních a koncentračních táborů na Sibiři, kde byl později i popraven.

Lina společně se svou rodinou a přáteli byli deportováni do kolchozu – kolektivního statku. Jednalo se o pracovní tábor, ve kterém dostal každý přidělenou práci, za kterou dostával jídlo na příděl. Nejčastěji se jednalo o vykopávání řepy a další zemědělské práce. Životní podmínky byly velmi špatné.

Po pár dnech v kolchozu nastala nepředvídatelná situace. Příslušníci NKVD nařídili vězňům, aby se shromáždili v budově a vyslechli příkazy. Velitel Komorov nařídil vězňům, aby podepsali „papíry“, které se skládaly ze tří částí.

1. Souhlas se vstupem do kolektivního družstva.
2. Souhlas se zaplacením válečné daně – dvě stě rublů na osobu včetně daně.
3. Přiznání se ke zločinectví a souhlas k odsouzení k 25 letům nucených prací.

Na konci druhé části knihy dochází k nečekanému zvratu. Na veřejnost se dostane seznam lidí, kteří budou deportováni do jiného gulagu. Na seznamu je Linino jméno. Andriusovo však ne. Nastává tak nelehký okamžik odloučení, kdy ani jedna z postav neví, zda se loučí na nějaký čas či navždy. „*Dávej na ty dvě pozor, ano?*“ *S tvým tátou na tebe spoléháme,*“ *odtušil Andrius. Jonas přikývl. Andrius se obrátil a podíval se mi do očí. „A my se uvidíme,*“ *řekl. Nehmula jsem ani brvou, nevydala ze sebe ani hlásku. Ale poprvé po několika měsících jsem plakala. (...)* „*Mysli na to. Mysli na mě a na to, že ti donesu tvoje kresby. Představuj si to, protože to tak bude.*“ (Sepetysová, 2011, s. 202-203)

Lina a její rodina je opět donucena k deportaci. Tentokrát do gulagu v Trofimovsku. Ocitáme se v poslední části knihy, která popisuje mnohem horší životní podmínky než ty, se kterými jsme se do teď setkávali. Hlavní postavy budují vesničku od samých prvopočátků. Stavba tzv. jutry ze dřeva a kamenů, obstarávání jídla a tepla – zajištění nejdůležitějších

životních potřeb. Ve zmíněném Trofimovsku děj knihy i končí, a to příchodem inspekčního pracovníka, pana Samodurova.

Epilog knihy sehrává v celém ději velmi důležitou roli – dne 25. dubna 1995 v Kaunasu. Dva dělníci, kteří prováděli výkopové práce, narazili na dřevěnou schránku. Ta sloužila jako časová tobolka. Po otevření objevili dopisy a kresby ze Sibiře, dokazující hrůzy, které se odehrály a o kterých bylo zakázáno mluvit. Záměrem Liny, Andriuse a Jonase, kteří schránku s dopisy a kresby zahrabali, bylo zajistit, aby se nikdy nic podobného nestalo. Dozvídáme se tak, že Lina a Andrius se po dlouhém odloučení shledali a stali se manželi. Dožili tak společný život podle svých představ (Sepetysová, 2011, s. 280-281).

3.5 Postavy

Dle definice Všetického postava „*obvykle není kompoziční záležitostí, ale v některých případech se jí stává a nemalým způsobem tak ovlivňuje výstavbu díla.*“ (Všeticka, 1992, s. 25)

V knize se o charakteristických vlastnostech postav dozvídáme nepřímo, prostřednictvím jejich chování a jednání v určitých situacích.

Lederbuchová dělí postavy na hlavní a vedlejší. O hlavní postavě, protagonistovi příběhu, tvrdí, že se podílí nejen na vzniku kolize, ale i na dalších fázích příběhového děje. Vedlejší postavy jsou dle Lederbuchové součástí celého příběhu, i když v řešení dané situace je jejich důležitost rozdílná (Lederbuchová, 2002, s. 245).

V románu *V šedých tónech* narazíme na několik postav, které jsou svým způsobem odlišné, avšak jednu věc mají společnou – osud. Některým postavám se podaří svůj osud zachránit. Avšak všichni budou poznamenáni hrůzami, které je potkaly.

V následující části se věnuji především hlavním postavám ovlivňujícím z velké části celkový děj knihy.

3.5.1 Lina Vilkasová

Hlavní postavou interpretovaného románu je patnáctiletá dívka jménem Lina Vilkasová. Je to velmi inteligentní a nadaná dívka, jejímž snem je vystudovat uměleckou školu a rozvíjet své výtvarné nadání.

Vyrovnat se s nečekanou situací muselo být takřka nemožné. O to víc byla situace nepřekonatelná pro dospívající dívku. I přes to, že bylo Lině teprve patnáct let a její rodiče nechtěli dopustit, aby se zapojovala do diskusí o politice, dokázala o určitých věcech přemýšlet jako dospělá.

„Když jsem si u večere stěžovala, otec se na mě rozkřikl a vynadal mi, abych o Sovětech neříkala nikdy nic hanlivého. Poslal mě spát. Pak už jsem nahlas neřekla nic. Ale hodně jsem o tom přemýšlela.“ (Sepetysová, 2011, s. 12)

Během těchto nešťastných let, kdy byla Lina společně s její rodinou několikrát deportována a umístěna do gulagů, zažila nejrůznější projevy psychické i fyzické tyranie. Je jen otázkou, která z těchto forem byla pro Linu horší. Drsné okamžiky měly různé podoby.

- *„Davaj!“ křikl strážný. Následovala série ruských nadávek a pak na mě plivl.“* (Sepetysová, 2011, s. 58)
- *„Tři dny jsme se snažili nepozorovaně dostat Onino dítě ven, kdykoli byly otevřené dveře. Pach hnijícího masa začal být v horkém vagonu nesnesitelný. Zvedal se mi z něj žaludek. Nakonec se Ona nechala přesvědčit, aby těličko vyhodila dírou v koutě.“* (Sepetysová, 2011, s. 66)
- *„Komorov cosi zakřičel a vytáhl z pouzdra pistoli. Namířil ji na matku. Seskočila do první díry a pistole se přesunula k mé hlavě. Skočila jsem i já. Pokračoval, dokud jsme uvnitř nebyly všechny čtyři. Zasmál se a znovu něco rozkázal.“* (Sepetysová, 2011, s. 126)

Projevy nesouhlasu, odboje a vzpoury se objevovaly jen zřídkakdy. Bylo to způsobeno především velmi vysokými a krutými tresty. I přes to Lina jednu takovou akci zorganizovala. V den, kdy malovala velitelův portrét, spatřila na stole ležet složku. Složku, kterou si velitel Komorov četl, když jej Lina kreslila. Po dokončení uměleckého díla se Lina rozhodla nepozorovaně složku ukrást. Důvodem byla touha zjistit, co se stalo s jejím otcem, Kostasem Vilkasem, který nebyl deportován společně s rodinou. Jelikož byly veškeré informace napsány rusky, nerozuměla jim. Po překladu zjistila, že byl její otec deportován do gulagu v Krasnojarsku. Nad celou situací se Lina však nezamýšlela. Je zde zřejmé, že touha zjistit polohu svého otce byla silnější než domýšlení následků jejího činu.

Důležitým milníkem se stává seznámení s chlapcem jménem Andrius Arvydas. Během krátké chvíle se mezi těmito postavami vyvine silné pouto přátelství, které později přeroste v lásku. Jako důkaz nám poslouží ukázka ze situace, kdy Lina dostala od Andriuse knihu od svého velmi oblíbeného spisovatele. Snaha, kterou Andrius musel vynaložit při získávání dárku, musela být neuvěřitelná.

„Podívala jsem se na Andriuse. „Děkuju,“ řekla jsem. Položila jsem mu palčáky na tváře, přitáhla si jeho hlavu k sobě a políbila ho. Měl studený nos, ale rty měl teplé a kůže mu voněla čistotou. V žaludku jsem ucítila zatřepotání.“ (Sepetysová, 2011, s. 190)

Vztah mezi Linou a Andriusem nabere velmi rychlý spád. Důvodů může být několik. Jeden z nich by mohl souviset s místem, na kterém celá láska vznikla. Oba si uvědomují, že jsou jejich osudy v nesprávných rukou. Takřka ani jeden z nich neví, zda se uvidí znovu živí a zdraví. Dalším ovlivňujícím faktorem by mohl být jejich věk. V období dospívání a puberty je chování adolescentů ovlivněno i vnitřními změnami. V neposlední řadě jde také o nalezení útěchy. Lina a Andrius prožívají neuvěřitelné životní strasti. Je pochopitelné, že jejich potřeba pramení z absence přirozených pocitů, které dospívající jejich věku zažívají.

Vyrovňávání s podobnými situace rozhodně nemohlo být pro Linu jednoduché. S jistotou však můžeme říct, že si našla svůj vlastní a dost originální způsob, jak zlobu ze svého tělo dostat ven. Její výtvarné nadání dostalo zcela jiný rozměr, když pomocí kreseb byla schopná odpustit vztek ze své duše. Vznikala tak umělecká díla inspirovaná danými okamžiky z cest, z pracovních táborů a podobě. Lina tímto způsobem ventilovala to, co v sobě nemohla držet. Jiní sprostě nadávali, ubližovali si, nebo si dokonce sáhli na svůj život. Lina malovala obrázky. Riziko, které představovaly, bylo obrovské. *„Schovej mi je. Postarej se, aby byly v bezpečí,“ řekla jsem a položila mu dlaně na ruce. „Nevím, kam jedeme. Nechci, aby se někdo zničil. Je v nich tolik ze mě, z nás všech. (...) „Musíš kreslit dál. Matka tvrdí, že svět netuší, co s námi Sověti dělají.“ (Sepetysová, 2011, s. 200)*

3.5.2 Jonas Vilkas

Desetiletý chlapec jménem Jonas Vilkas je bratrem hlavní protagonistky Liny. V průběhu celého děje u něj sledujeme možná největší vývoj z hlediska hlavních postav. Vývoj jeho postavy je pochopitelný. Ve věku deseti let je odtržen od okolního, dosud bezstarostného života, a vržen do spárů nepříznivého osudu. Vyrovňávání se s nepříznivými situace je pro něj o něco složitějším procesem než pro jeho sestru. Dítě takového věku není schopné zcela pochopit důvody, kvůli kterým se jeho život obrací vzhůru nohama. *„Ke dveřím přišla matka, Jonase těsně za sebou. „Ale mami, kam to jdeme? Co jsme provedli?“ ptal se jí. „Je to jen nedorozumění.“ (...) „Nesmíme do tohotole zmatku zatáhnout rodinu ani přátele, rozumíte mi? I kdyby na vás třeba někdo volal, dělejte jakoby nic.“ „My půjdeme do vězení?“ začal Jonas. „Slib mi to!“ „Slibuju,“ hlesl Jonas tiše. (Sepetysová, 2011, s. 11)*

Stejně tak, jako našla Lina útěchu a pochopení u Andriuse, našel i Jonas v tomto chlapci oporu a pouto přátelství. Můžeme s jistotou říct, že v mnohých situacích pomohla Andriusova sebeobětavost k záchraně Jonasova zdraví. Například v době, kdy malý Jonas onemocněl kurdějemí. Jeho dásně začaly modrat, byl velmi podvyživený a chyběla mu spousta důležitých vitamínů. „Jonasi. Budeš zase v pořádku. Musíme ti jen najít něco k snědku a pití. Vydrž, kamaráde, slyšíš mě?“ Jonas se ani nepohnul. Andrius vytáhl zpod kabátu cosi zabalené v látce. Vybalil malou stříbrnou konzervu a z kapsy kalhot vyndal muž. Probodl víko plechovky. (...) Ponořil ostří nože do plechovky, a když ho vytáhl, bylo na něm štávnaté rajče.“ (Sepetysová, 2011, s. 160)

Našlo se však pár okamžiků, které se podobaly spíše takzvaným klukovinám. „Jednou v noci jsem viděla, jak Jonasovu tvář ozářilo světélko z cigarety. Když jsem si postěžovala matce, řekla mi, ať to nechám být. „Lino, každý večer děkuju Bohu, že Andriuse má, a ty bys měla taky.“ (Sepetysová, 2011, s. 67)

V závěru knihy se dozvídáme, že zákeřné kurděje se Jonasovi vrátily. Časoprostor se však zcela lišil od předchozí situace. Matka děti pár dní před návratem Jonasovi nemoci zemřela. Tentokrát ani Andrius nebyl na blízku, jelikož se jejich cesty rozdělili nucenou deportací do gulagu v Trofimovsku. Lině tedy nezbyvá nic jiného než se o bratra postarat sama. Nečekaně však do jurty vtrhne postava muže v kabátu s kožíškem a beranicí. Jednalo se o doktora Samodurova, který pracoval jako inspekční pracovník. Pomohl nejen Jonasovi, ale i stovkám dalším, kteří jeho pomoc potřebovali. Inspekční kontrola do zmíněného gulagu však nedorazila náhodou, nýbrž díky podání hlášení od Nikolaje Kreckého (Sepetysová, 2011, s. 276-277).

3.5.3 Andrius Arvydas

Vrstevník hlavní hrdinky Liny, Andrius Arvydas, se ocitl se svou matkou ve stejném deportačním vagonu jako rodiny Vilkasových. Tmavovlasý, modrooký hoch ihned Linu zaujal. Důvodem mohl být jeho vzhled, ale i nátura. Andrius je statečný, srdnatý a temperamentní mladý muž. Pro Linu i jejího bratra znamená velkou oporu a psychickou podporu, což se prokázalo v mnoha zmíněných situacích. V jednom se však odlišoval. Společně se svou matkou byl Andrius zařazen k jiné práci než rodina Liny. „Nakoukla jsem oknem. U stolu seděla skupinka strážných. Podívala jsem se k zadní části. Ne, to není možné, že by Andrius vešel do budovy NKVD. Už už jsem se za ním chtěla vydat dál. A pak jsem ji uviděla. Za oknem se objevila paní Avrydasová s tácem skleniček. Měla umyté a načesané vlasy, vyžehlené šaty a

byla naličená. Usmívala se a rozdávala strážným pití. Andrius a jeho matka spolupracovali se Sověty.“ (Sepetysová, 2011, s. 129)

Lina na tuto skutečnost zareagovala velmi ostře. Její reakce je vzhledem k situaci pochopitelná. Avšak z části se zapomněla vžít do situace Andriuse a samotné matky. Proto ji vysvětlení od samotného chlapce velmi zasáhlo. *„Ne, nemáš ani tušení. Netušíš, jak moc se nenávidím, že kvůli mně matka takhle trpí. Jak každý den přemýšlím, že bych se zabil, aby byla volná. Ale místo toho se snažíme s matkou toho neštěstí využít, aby ostatní přežili.*“ (Sepetysová, 2011, s. 133).

Andrius svou lásku k Lině projevoval mnoha způsoby. Je potřeba si uvědomit, že mu byly odepřeny všechny běžně možné projevy citů k dívce. Neměl možnost pozvat Linu do cukrárny, jít na společnou procházku či jí obdarovat dárkem. Podmínky nebyly pro lásku těchto dvou příliš příznivé. I tak Andrius dokázal vybudovat pevné základy pro jejich budoucí společný život.

3.5.4 Pan Stalas

Od počátku knihy se opakovaně setkáváme s postavou pana Stalase, kterému Lina neřekne jinak než plešatec. Holohlavý pán staršího věku, který se pokusil při deportaci vyskočit z vozu a zranil si tak nohu, dějem proplouvá po celou dobu. Jeho postava by se dala definovat jako záporná. Veškeré situace komentuje negativně až sprostě. Jeho nevhodné komentáře pobuňují i přítomné dospělé. *„Jonas vypadal mnohem lépe a měl i daleko veselejší náladu. Andrius také. Mokrý vlasy barvy tmavé skořice se mu leskly. „Teď jsme čistý mrtvolý. A co z toho?“* *poznámenal plešatý muž.*“ (Sepetysová, 2011, s. 87)

Důležitost jeho postavy tkví v jednom ze zásadních okamžiků celé knihy. V závěru knihy přichází situace, kdy pan Stalas vyžaduje od Liny rukavice, aby mu nezmrzly ruce při práci. Jelikož jsou jeho omrzliny opravdu velké, nabídne Lině za rukavice informaci, o které hlavní hrdinka přemýšlí takřka od začátku jejich deportace. Pan Stalas Lině vysvětlí důvod jejich násilného zatčení a umístění do gulagu. *„Jméno tvé tety za svobodna bylo německé. Takže strýc i s rodinou utekl, nejspíš se v Německu nechali repatriovat. Tvůj otec jim pomohl, účastnil se toho. Proto vás napsali na seznam. Proto je táta ve vězení, ty umřeš tady v tom polárním pekle a tvoje nejlepší kamarádka si touhle dobou nejspíš užívá někde v Americe.*“ (Sepetysová, 2011, s. 241)

Lina se se zmíněnou situací vyrovnává velmi těžce. Joana, její sestřenice a zároveň i nejlepší kamarádka, je dle pana Stalase důvodem deportace celé rodiny. V úplném závěru knihy přichází další, zcela nečekaná informace ze strany plešatce. „*Pomohl jsem vás udat. Příliš pozdě jsem řekl ne. Viděl jsem ty seznamy.*“ (...) „*Chtěli po mně, abych uvedl lidi podle zaměstnání. Měl jsem vypsát učitele, právníky a vojáky, kteří bydleli v okolí. Souhlasil jsem,*“ odpověděl plešatý muž, „*ale pak jsem si to rozmyslel.*“ „*Jste zrádce a ubožák,*“ obořila jsem se na něj. „*Ubožák, a stejně přežiju. Ale to bude můj trest.*“ (...) „*Já si přeju umřít od prvního dne a žiju. Vážně je tak těžký umřít?*“ (Sepetysová, 2011, s. 264)

Při příchodu doktora z inspekce pan Stalas sám nabídne svou pomoc s ošetřováním. I přes jeho nelehká zranění a celkově špatný zdravotní stav je ochoten pomoci potřebným. Můžeme si tak všimnout celkové proměny chování jedné z postav. K těmto krokům jej mohly vést výčitky svědomí způsobené předchozím chováním. Taktéž se můžeme domnívat, že negativní chování pana Stalase bylo pouhou maskou skrývající zranitelnost (Sepetysová, 2011, s. 276).

3.6 Motivy

V knize se můžeme setkat s několika různými motivy, které jsou pro samotný děj velmi podstatné. Díky nim je možné odvodit si skryté významy, a proto je důležité si uvědomovat jejich přítomnost a správný význam.

„*Motiv je základní jednotka tematické výstavby, tematicky dále nedělitelná.*“ (Lederbuchová, 2002, s. 200)

3.6.1 Motiv války

Motiv války je pro analyzované dílo zcela stěžejní. Prostupuje celým příběhem a na jeho základu se odvíjí i následující děj. Sovětský svaz obsadil pobaltské státy Litvu, Lotyšsko a Estonsko roku 1939. Krátce poté Kreml vytvořil seznamy lidí, kteří byli považováni za odpůrci režimu a jejich osudy byly zpečetěny následnou deportací do pracovních táborů na Sibiři. Mnozí jedinci byli posláni do vězení či odsouzeni k smrti. Můžeme tak s jistotou říct, že ústředním leitmotivem je válka, od které se odvíjí další důležité motivy knihy. (Sepetysová, 2011, s. 282-283)

3.6.2 Motiv smrti

Motiv smrti je jeden z nejčastěji viditelných motivů příběhu. Se smrtí se zde setkáváme takřka na každé straně knihy. Během deportace a následných pobytech v pracovních táborech zemřelo nespočet lidí včetně několika důležitých postav knihy. Smrt má v příběhu různé

podoby a taktéž i různé významy. NKVD používá fyzické násilí a smrt jako prostředek výchovy a názornosti. Dávají tak najevo vězňům, co je čeká při porušení pravidel. Ze strany hlavních postav je smrt vnímána zcela odlišně. Probouzí v nich zlost, nenávist a vzpouru.

3.6.3 Motiv rodiny

Motiv rodiny nás provází celým příběhem. Nejen osudy hlavních postav, ale i jejich rodin, byly ovlivněny válkou. Na motivu rodiny stojí v podstatě celý základ příběhu. Pan Stalas prozradil Lině tajné informace o její sestřenici. Dozvídáme se tak pravý důvod jejich deportace, po kterém Lina tak dlouho pátrala. Uvědomila si, že kvůli vlastní rodině ze strany své sestřenice se její život proměnil v peklo. „*V hlavě se mi vířily myšlenky. Ještě jsem nestihla zpracovat jednu a už ji překryla jiná. Nás trestali, kdežto Joana s rodinou si klidně žili v Německu. Vyměnili jsme svůj život za jejich.*“ (Sepetysová, 2011, s. 244)

3.6.4 Motiv lásky

Dalším velmi důležitým motivem je láska. Objevuje se v příběhu v několika různých podobách a všechny jsou pro smysluplnost příběhu nepostradatelné.

První podobou je láska manželská, a to mezi Jelenou a Kostasem Vilkasovými. Jejich vztah není v knize blíže popisován až na pár výjimek. Důvodem je zatčení Kostase a následná oddělená deportace. Lina s Jonase se s otcem setkávají při deportaci jen krátce, a to v jednom z dobytčáků, které prohledávají. Důkazem toho, že manželské pouto Jeleny a Kostase bylo velmi pevné a stabilní, jsou obavy a strach ze strany Jeleny o svého manžela. Matka dětí musela vyvinout neuvěřitelnou sílu proto, aby ochránila děti. Zpráva o úmrtí jejího manžela ji velmi zasáhla. S jistotou můžeme říct, že od tohoto okamžiku příběhu se Jeleně vedlo čím dál hůř v rámci jejího psychického i fyzického zdraví.

Další podobou lásky je rodičovská. Jelena i Kostas se snažili své děti ochránit od všeho zlého a nezatahovat je do politických záležitostí. Kvůli pomoci bratrovi Kostase a jeho rodině byla celá jejich rodina v ohrožená. Jeleně a Kostasovi se tento krok stal osudným. Můžeme polemizovat nad tím, zda bylo jejich rozhodnutí dobré či špatné. Na jedné straně se pokusili zachránit rodinu Joany, sestřenice Liny a Jonase. Na straně druhé vzniklé důsledky zpečetily jejich osudy.

Projevy rodičovské lásky jsou patrné v celém příběhu. Především ze strany matky, což je způsobeno odtržením otce od rodiny. Jelena se pro své děti v několika případech obětovala, ať už více či méně. Odtrhávání si jídla od úst nebo podplácení strážných nejrůznějšími předměty

ohromných cen jsou jen zlomky toho, čeho byla Jelena schopná pro své děti udělat. Při všech těžkých chvílích si matka těchto dětí stále zachovávala úsměv na tváři a nadhled.

Třetí podobou lásky je sourozenecká. Jedná se o lásku mezi Linou a Jonasem. Sourozenecké pouto je mezi nimi velmi silné, což se projevuje především v závěru knihy, kdy jsou děti odkázány pouze samy na sebe. „*Lehla jsem si vedle Jonase a přikryla ho vlastním tělem, jako jsme to dělali s mámou. Objala jsem ho a vzala ho za ruce. Naši rozpadající se jutru bičoval vítr. Kolem nás poletoval sníh. Takhle to nesmí skončit. Nesmí. Na co se mě to život ptá? Jak mám odpovědět, když nevím, jak zní otázka? „Mám tě ráda,“ pošeptala jsem Jonasovi.*“ (Sepetysová, 2011, s. 274)

V neposlední řadě se v příběhu nachází další podoba lásky, a to mezi Linou a Andriusem. V situaci, která nemá pro budování vztahu mezi dívkou a chlapcem vhodné podmínky, vzniklo pouto mezi hlavními postavami tak silné, že dokázalo překonat veškeré nástrahy tehdejšího režimu. Jak už zde bylo zmíněno, v epilogu knihy se čtenář dozvídá, že Lina s Andriusem přežili tyto nelehké časy a podařilo se jim spolu zestárnout.

3.6.5 Motiv paměti

Motiv paměti patří mezi nejdůležitější aspekty, které utváří děj knihy. Každá důležitá chvíle či okamžik je přirovnán k podobně probíhající vzpomínce z minulosti. Retrospektivní části tak dodávají příběhu tu správnou atmosféru a autentičnost. Skrze motiv paměti má čtenář možnost porovnání jednotlivých situací a uvědomění si vážnosti odehrávajících se událostí.

3.6.6 Motiv naděje a víry

Neméně důležitými motivy jsou naděje a víra. Právě díky nim se Lině, Andriusovi a Jonasovi podařilo přežít hrůzy, které jim osud přichystal. I přes obrovské ztráty, které hlavní postavy utrpěly, se dokázaly za všech okolností semknout, najít naději i v té sebemenší skulině a věřit, že společně přečkají svět připomínající noční můru. Jedním ze symbolů naděje a víry byl kamínek, který Andrius věnoval Lině. Po celou dobu odloučení hlavních postav představoval tento kamínek jediné spojení mezi nimi. Naděje a víra, která do něj byla vložena, pomohla Jonasovi v těžkých chvílích nemoci. Lině zase pomohla přečkat nekonečnou dobu odloučení.

Důkazem jsou i poslední řádky knihy. „*Zavřela jsem oči. Cítila jsem, že se ke mně blíží Andrius. „Uvidíme se,“ řekl. „Ano, uvidíme se,“ zašeptala jsem. „Určitě.“ Sáhla jsem do kapsy a stiskla oblázek.*“ (Sepetysová, 2011, s. 279)

4 Interpretace díla *Musím tě zradit*

Následující kapitola je věnovaná interpretaci knihy s názvem *Musím tě zradit*. Jedná se autorčin doposud poslední, tudíž nejnovější knižní počin. Nejdříve se zaměříme na titul díla, následovaný časoprostorem děje. Poté se budeme věnovat kompozici a jazykovým prostředkům díla a v neposlední řadě dějové linii a postavám příběhu. Kapitola ukončuje rozbor jednotlivých motivů románu.

4.1 Titul

Název knihy *Musím tě zradit* je překladem anglického slovního spojení *I must betray you*. Jak sám název napovídá, děj knihy je založen na nucené zradě. Čtenář tak může předvídat, o jakou zradu se bude v příběhu jednat. Zda bude hlavní postava zrazena jinou postavou nebo bude hlavní protagonistou ten, který zradí ostatní. Taktéž se může jednat o zradu zcela jiných rozměrů. Sám název je tedy pro počáteční specifikaci děje zcela nejednoznačný.

Podobně jako u první interpretované knihy, i zde je hlavní motivací autorky pro sepsání příběhu především touha po poznání historie. Na rozdíl od knihy *V šedých tónech* se však v tomto případě nejedná o rodinnou historii Ruty Sepetysová, nýbrž o historii Rumunska. V obou historiích daných zemí najdeme mnoho podob.

Existuje taktéž několik propojení zmíněných interpretovaných knih. Sama autorka tvrdí, že díky turné ke své první knize *V šedých tónech*, které ji zavedlo i do Rumunska, poznala jejich zemi, charakter obyvatel a místní historii o něco blíže. Při této příležitosti a soustavném naléhání na odkrytí jejich historie si autorka sama uvědomila svou holou nevědomost o historii Rumunska. O historii, která byla ukryta hluboko pod veřejnými maskami rumunských obyvatel. A tak se v autorce vzbudil hledač skrytých příběhů, jak samu sebe nazývá, a pomocí jiných odborných knih, článků, filmů a dalších zdrojů vznikl tento historický román (Sepetysová, 2022, s. 337-355).

4.2 Časoprostor

4.2.1 Čas

Nejvíce zastoupeným typem času v knize *Musím tě zradit*, je čas chronologický. Primární děj dodržuje posloupnost, tedy plynutí z minulosti do budoucnosti. Retrospektivní čas je zde zastoupen taktéž, ale pouze v omezeném množství. Dotváří tak atmosféru celého příběhu a propojuje čtenáře s jednotlivými událostmi z života protagonistů.

Objektivní čas, tedy doba, kdy se děj odehrává, je rok 1989. V příběhu se objevují zmínky pocházející i z dřívějších let, které jsou potřebné k doplnění potřebných informací předcházejících těm, kterým se spisovatelka věnuje primárně.

Uvedení do historických okolností a vysvětlení tehdejších událostí, ze kterých se odvodil interpretovaný příběh, jsou pro pochopení nezbytné. Sama autorka se v krátkosti tomuto tématu věnuje ve své knize. Po skončení druhé světové války se Rumunsko stalo spojencem SSSR. Pod vlivem sovětského svazu se k moci dostal komunismus a tehdejší rumunský král Michael byl nucen abdikovat a odjet ze země. Po něm vstupuje do úřadu Nicolae Ceaușescu. Stalo se tak v šedesátých letech a vládl až do doby, kdy byl zastřelen popravčí četou i s jeho manželkou Elenou dne 25. prosince 1989. Jeho totalitní vláda odřízla Rumunsko od okolního světa. Securitate, brutální tajná policie, sloužila režimu jako nástroj krutosti, násilí a mučení. Porušování lidských práv bylo na běžném pořádku. Securitate vybudovala obrovskou síť informátorů skládající se především z civilních občanů. Tito občané byli vystavováni nejrůznějším způsobům nucení do donášení informací. Odhad čítá, že každý desátý občan nuceně spolupracoval se Securitate. Tento fakt způsobil neschopnost důvěřovat ostatním kolem sebe. Strach, podezíravost a ustavičná hrozba překážela v přátelství a rodinných vztazích. Světýlko naděje představovaly svobodné rozhlasové stanice Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Ve většině východoevropských zemích probíhal pád komunismu bez násilí. To se o revoluci v Rumunsku říct nedá. Na statečný lid vyrážející do ulic se snesl oblak kulek a krve. Po svržení moci a popravě Ceaușescových však komunismus neskončil. Moci se chopila jiná skupina komunistů a po dalších řadu let udržovala některé zavedené pořádky (Sepetysová, 2022, s. 337-343).

Zajímavým aspektem knihy je pohled na popisování událostí v daném čase. Děj knihy se odehrává v jednom roce – 1989. Je přinejmenším zajímavé si uvědomit, o jak dlouhý časový údaj z pohledu postav příběhu se jedná. Kolik utrpení a nepříjemných zážitků je možné do tohoto časového úseku vtěsnat. Avšak z pohledu čtenáře se může rok jevit jako krátký časový údaj. Vzhledem k rozsáhlosti knihy je patrné, že jsou detaily příběhu líčeny opravdu podrobně. Je tak daleko víc zřejmé, jakého charakteru byl tehdejší režim.

4.2.2 Prostor

Dle Všetickovy definice můžeme k tomuto ději přiřadit prostor konstantní, tedy takový, ve kterém je vnímána jednotu místa (Všeticka, 1992, s. 31).

Děj se odehrává na území Rumunska, konkrétně v Bukurešti. V průběhu děje se dozvídáme informaci i z jiných měst a částí Rumunska. Největší zaměření je však na Bukurešť a městskou část Salajan. Jedná se o bydliště hlavního hrdiny Cristiana.

V průběhu děje je čtenář zaveden i do dalších míst, například do Jilavy, což je obec nedaleko Bukurešti, ve které se nacházela věznice pro mladistvé. Hlavní protagonisty mají s tímto místem nepříjemné zkušenosti. Nabízí se tak myšlenka, že bychom prostor děje mohli klasifikovat jako kontrastní. Důvody, které nás na tuto myšlenku mohou přivést, jsou vyskytující se místa s odlišným prostředím a vnímáním hlavních postav. Opak je však pravdou. Místa jako jsou domov, škola a zmíněná věznice mají až příliš společného z pohledu postav románu. Celé Rumunsko je v této době vnímáno velmi špatně z pohledu místních obyvatel a na každém místě musí být člověk obezřetný, i ve svém příbytku.

„Bydlet v paneláku bylo jako žít v betonovém prádelníku. Každé patro rozdělené na stejné příhrádky pro každou rodinu. Stejně jako si člověk může být jistý, že tu nemá žádné soukromí, mohl si být jistý, že správce domu donáší Securitate.“ (...) „Philips se říkalo odposlouchávacím zařízením, který prý byla opravdu všude: ve zdech, v telefonech, v popelnicích. A tak ve všech rodinách platilo stejné pravidlo: Doma se šeptá.“ (Sepetysová, 2022, s. 42-43)

Obecně můžeme říct, že popisem prostoru se autorka zabývala spíše okrajově a z nutnosti dokreslení atmosféry. Důvod může být následující: *„Pokud spisovatelé používají jako vzor reálná místa, pak je pozměňují, omezují, něco k nim přidávají, něco zase ubírají a občas je naprosto zkreslují. Nezahrnují celá města a celé ulice tak, jak jsou. Proč? Mimo jiné proto, že by takový objem informací čtenáře úplně zavalil. Romány by byly třikrát delší, a to nikdo nechce.“ (Foster, 2016, s. 65)*

4.3 Kompozice a jazykové prostředky

4.3.1 Kompozice

Kompozice knihy je velmi jednoduchá. Příběh začíná předmluvou, která je pojmenovaná *Pod zlaceným rámem*. Název předmluvy odkazuje na události, které se v Rumunsku odehrávaly během vlády jednoho z největších diktátorů tehdejší doby. Odkaz spočívá především v neviditelnosti jeho činů poškozujících obyvatele Rumunska. Na povrchu vypadalo Rumunsko jako spokojená země, která žije v dostatku a míru. Pod tímto zlaceným rámem se však ukrývala zcela jiná pravda, kterou se podařilo odkrýt až po několika letech. Předmluva čtenáře připravuje na příběh, který se chystá číst. Uvádí jej do děje. Autorka zde

zmiňuje souvislost mezi Drákulou, smyšlenou postavou spojenou s Rumunskem a jinou „*krvelačnou stviřou*“. Tou je myšlena postava Ceaușesca. Autorka čtenáři prozrazuje, že vypravěčem příběhu je chlapec, který si příběh nevymýšlí, ale vypráví vlastní zážitky skrze svůj rukopis (Sepetysová, 2022, s. 9-10).

Kniha není rozdělená na větší části, pouze na kapitoly, což je pochopitelné z hlediska časového úseku, který je zde zobrazován. Jednotlivé kapitoly jsou očíslovány. Nezvyklostí je, že pod jednotlivými číslicemi jsou i rumunské názvy číslic. Tento systém dodává čtenáři věrohodnější atmosféru příběhu.

Zajímavostí také je, že po kapitole s číslem osmdesát následuje kapitola očíslovaná jedničkou. Tento způsob očíslování má samozřejmě své odůvodnění. Kapitola osmdesát se může jevit, vzhledem ke skutečnostem, jako poslední. Děj následující kapitoly totiž probíhá po vítězné revoluci. Hlavní postavy příběhu zažívají každodenní činnosti ve svobodné zemi. Autorka tím chtěla poukázat na důležitost skutečností, které se změnily k lepšímu – nový začátek (Sepetysová, 2022, s. 314-317).

Čtenář má možnost nahlédnout blíže do pocitů a emocí hlavního hrdiny, a to prostřednictvím deníkových zápisů, které Cristian tvoří. Již od počátku příběhu víme, že se Cristian chce stát spisovatelem. Vládnoucí režim však zakazuje svobodu slova, proto si Cristian nachází svou vlastní cestu. Součástí textu jsou tedy kratší pasáže deníkových zápisů, které odráží Cristianovy myšlenky. Mnohé z nich skrývají ve své podstatě významy, jež nemohou být vyřčeny nahlas. „*Vidiš mě? Mhouřím oči v přítmi, hledám klíč k zamčeným dveřím světa, ztracen ve vlastním stínu uprostřed říše strachu.*“ (Sepetysová, 2022, s. 93)

Deníkové zápisy však nejsou jediným odkrytím vnitřní podstaty děje. Mimo ně se v příběhu setkáváme i s úředními záznamy, které mají na svědomí zástupci Securitate. Prostřednictvím těchto úředních dokumentů se čtenář dozvídá o informacích, které se hlavní hrdina dozvídá až v závěru knihy. Během četby knihy má čtenář možnost odhadovat a domnívat se, kdo se za jednotlivými krycími přezdívkami skrývá a které postavy hrají dvojí hru. Samozřejmostí je, že spolupráce se Securitate nebyla nikdy dobrovolná, nýbrž nucená. Jeden z příkladů úředního záznamu od státní bezpečnosti zní takto: „*Schůzku se zdrojem FRITZI dnes ráno narušil příchod bratra, krycí jméno OSKAR. Jak jsem uvedl v předešlém záznamu, OSKAR je na překážku a je třeba s ním podle toho naložit. Okamžitě rozšiřte jméno a fotografii.*“ (Sepetysová, 2022, s. 246)

Epilog nacházející se v závěru knihy odkrývá odpovědi na otázky, které během hlavní dějové linky nebyly zodpovězeny. Čtenář se tak dozvídá většinu informací potřebných k uzavření příběhu. Jedná se spíše o osudy jednotlivých postav. Některé z nich jsou ponuřejšího rázu, proto se celý epilog nese ve smutné atmosféře, což se u historického románu takového tématu dá čekat.

Knihla obsahuje přílohovou část plnou dobových obrázků tehdejší doby, které jsou doplněny popisy a citáty významných osobností. Čtenář má tak možnost prohloubit své představy tehdejší doby odnášející si z dočteného románu.

Poslední částí je poznámka autorky. Pro získání doplňujících informací je velmi přínosná. Ruta Sepetys v této části vysvětluje veškeré okolnosti vzniku historického románu *Musím tě zradit*.

4.3.2 Jazykové prostředky

Z jazykového hlediska se text řadí spíše mezi ty jednodušší. Popisné věty, které tvoří většinu psaného textu, jsou kratšího rázu. Důvodem může být uzpůsobení jazyka mladším čtenářům, pro které je kniha určena.

Jak již bylo zmíněno v kapitole kompozice, součástí děje jsou deníkové zápisy hlavního hrdiny. Většina z nich skrývá popisy tehdejšího režimu, které z pochopitelných důvodů nemohly být vyřčeny. Cristian tak veškeré své myšlenky promítá do deníku, který přede všemi skrývá. Nalezení tohoto předmětu by s sebou neslo nepředstavitelné následky. Spousta jeho zápisů skrývá především přirovnání, metafory i srovnávání tehdejších světů.

- „*Cítíš mě? Nahřívám si cihlu na teplejší spaní a odplouvám do smů hledat sám sebe, hledat svědomí, zemi.*“ (Sepetysová, 2022, s. 310-311)
- „*Slyšíš mě? Vykládám vtipy a smíchem zakrývám slzy pravdy, že nám vyměnili současnost za prázdné sliby ještě prázdnější budoucnosti.*“ (Sepetysová, 2022, s. 311)

Většina jeho deníkových zápisů začíná tázací větou mířenou jiné osobě. Čtenář tak má prostor k vlastní interpretaci toho, komu jsou jednotlivé řádky zpovědi určeny. Jednou z variant může být osoba jménem Liliana. Jedná se o dívku podobného věku, se kterou se Cristian postupem času sblíží a zamilují se do sebe. Jejich citové pouto je navzdory aktuální situaci velmi silné a pomůže jim překonat těžké časy. Další variantou může být Cristian sám. Představuje si sebe samého v lepším světě plném svobody a dostatku. Nabízí se také varianta,

že skryté zápisy mohou být adresovány zesnulému dědečkovi Cristiana, ke kterému má ze všech členů rodiny nejbliž. Tuto možnost vyvrací fakt, že Cristian své zápisky tvoří dlouhodobě a s touto činností začíná v době, kdy je dědeček ještě naživu. Přírozenější variantou by se mohla jevit situace, kdy si Cristian na místě adresáře představuje kohokoliv nepocházejícího právě z Rumunska. Člověka, který neprožívá stejné utrpení jako většina obyvatel této země. A tak se snaží odpovědět na otázku, zda je Rumunsko opravdu tak neviditelnou zemí, jak se zdá.

Jistou jazykovou součástí interpretovaného textu jsou i vulgarismy, které pomáhají v dokreslení vážnosti situace a celé atmosféry příběhu.

- „Agent vzhledl do poznámek. Hleděl jsem na něj bez mrknutí oka. „Řekl jsem ti, že to zařídím. Zjisti, co má na stole. Pro dnešek konec,“ dodal. Přikývl jsem a vyšel z bytu ven. Debil.“ (Sepetysová, 2022, s. 159)

Velmi patrnou částí textu jsou cizí slova pocházející z rumunštiny. Opět jde o neodmyslitelnou součást, která má za úkol dokreslit opravdovost situace, věrohodnost okamžiku a zaujetí čtenáře. Taková slova jsou zastoupena ve velké míře. Jejich význam je však autorkou ihned vysvětlen.

- „Tisíce a tisíce lidí – těhotné ženy, dospělí s dětmi na ramenou, nespočet studentů. Dav bouřil. Olé, olé, olé, olé, Ceaușescu nu mai e! Srdce mi bušilo v rytmu skandování. Li-ber-ta-te, li-ber-ta-te!“ (Sepetysová, 2022, s. 253)
- „Jeden modrý čtvereček jsem sebral. „Je to vzkaz.“ Četl jsem ta slova a skoro jsem nemohl dýchat. Români, nu vă fie frică. Veți fi liberi! „Píše se tu: Rumuni, nemějte strach. Budete svobodní.“ (Sepetysová, 2022, s. 297)

Nejčastějším typem promluvy ve zmíněné knize je dialog. Většina z nich má jednoduchou stavbu, a to z důvodu vyzdvižení jasnosti, stručnosti a výstižnosti. Během krutého režimu nebylo možné udržovat dlouhodobější komunikaci, o to víc nebezpečnější to bylo na veřejnosti. Přítomnost odposlechů a špehů byla na každodenním pořádku.

- „Bună!“ řekla. „Byl bys tak hodný a pomohl mi s tím, prosím tě?“
- „Jasně. Nechcete radši jet výtahem?“
- Zavrtěla hlavou. „Nechci riskovat, že vypnou proud. Nemůžu tam zůstat trčet.“
- „Vy jste ze Států?“

- „*Jsem z Rumunska, ale žiju v Bostonu.*“
- *Vzal jsem jí kufr. „Kolikáté patro?“*
- „*Třetí. Jedu za maminkou. Irina Drucanová.*“
- *Přikývl jsem.*
- *Ztišila hlas. „Umírá, víš?“*
- *To jsem nevěděl. Zpravodajky to však věděly určitě.* (Sepetysová, 2022, s.143-144)

4.4 Dějová linie

Představení vývoje dějové linie tohoto historického románu je velmi podstatné, a to z důvodu krátké časové osy příběhu, během které dochází k značnému množství zvratů.

Děj knihy začíná roku 1989, konkrétně v měsíci říjnu. Sledujeme nezvratný osud sedmnáctiletého studenta Cristiana Floresca, kterému se ze dne na den změní život v nepředstavitelné peklo. Dle úředního protokolu se tak stane dne 15. 10. 1989. Cristian je státní bezpečností Securitate donucen ke spolupráci a donášení potřebných informací o rodině Van Dornových. Cristianovi je taktéž přidělena pracovní přezdívka OSKAR. Jak je zmíněno v protokolu o získání osoby, jeho úkoly jsou následující:

- „*komunikace se synem Van Dornových Danem, (16)*
- *zjištění denního rozvrhu rodiny,*
- *zjištění osob, které rezidenci navštěvují,*
- *detailní zmapování a rozložení rezidence,*
- *zjištění postoje Van Dornových vůči Rumunsku.*“ (Sepetysová, 2022, s. 28)

Příčinou zmíněného setkání agenta Securitate jménem Pádlo a Cristiana zvaného Oskar, byla zcela, z našeho pohledu, nevinná situace, která se odehrála několik dní před samotnou schůzkou. „*Víš, proč jsi tady?*“ zeptal se mě. „*Ne, soudruhu poručíku.*“ „*Soudruhu majore.*“ „*V tom případě ti to osvětlím. Máš úctyhodnou sbírku známek. Jednu starou rumunskou jsi prodal. Koupil ji od tebe cizinec a ty jsi od něj přijal cizí měnu. Jsi vinen nelegálním obchodováním a budeš soudně stíhán.*“ (Sepetysová, 2022, s. 24)

Tím cizincem, o kterém Pádlo hovořil, byl právě zmíněný Dan Van Dorn, syn rodiny, na kterou měl Cristian zanedlouho donášet. Dan byl vrstevníkem Cristiana. Seznámili se prostřednictvím Cristianovy matky, která u rodiny Van Dornových uklízela. Původem pocházeli z New Jersey, přičemž se přestěhovali do Rumunska právě kvůli pracovní příležitosti otce rodiny. Díky těmto skutečnostem byl Dan v nepřetržitém kontaktu se známými z Ameriky a taktéž v hledáčku státní bezpečnosti.

Vztah těchto dvou mladých mužů postupně nabral obrátky. Ze začátku byl Cristian velmi zdrženlivý. Scházel se s Danem pouze za účelem donášení. Posléze však zjistil, že si Dana velmi oblíbil jako přítele, jemuž může důvěřovat. Dalším důvodem mohla být i bližší propojenost se světem za hranicemi Rumunska. Cristian popisuje jejich vztah těmito slovy: „*Na kamaráda z New Jersey. Kamaráda, se kterým jsem trávil čas jen proto, že mě k tomu donutila Securitate. Kamaráda, o kterém mluvili jako o mém „subjektu“. Kamaráda, jehož otce jsem zneužil, abych dostal ven z Rumunska informace.*“ (Sepetysová, 2022, s. 204)

Je pravdou, že Cristian jejich kamarádského vztahu využil ke svému dobru, ze kterého se nakonec stalo dobro všech obyvatel Rumunska. Jak již bylo zmíněno, Cristian vyjadřoval své pocity a emoce prostřednictvím tajných deníkových zápisů. Jelikož nebylo možné tyto myšlenky sdílet veřejně pod svým jménem, pojmenoval svou sbírku myšlenek *Halasný šepot: Dospívání v rumunské Bukurešti* a anonymně tento svazek nechal na psacím stole otce Dana Van Dorna. Americký diplomat pochopil, jak s tímto materiálem nakládat. Proto se postaral o to, aby se zápisky dostaly do správných rukou. A tak se 24. prosince, den před popravou diktátorského vůdce Rumunska, ozývá z rádia moderátorův hlas recitující Halasný šepot, jehož autor je neznámý. „*Stránky Halasného šepotu překypují city a odhalují palčivé pravdy, ale nejsou prosty humoru. Především bychom chtěli vyzdvihnout odvahu, s níž autor otevřeně a pravdivě popisuje skutečnost.*“ (Sepetysová, 2022, s. 310)

Celá situace má však mnohem hlubší kořeny. Nabízí se otázka, jak agent Pádlo dospěl k informacím o nelegálním obchodu Cristiana a Dana. Jak dospěl k informacím o Van Dornových. A jak se mohl dozvědět o tom, že je Cristianův dědeček nemocný. „*Doma bych to nikdy nesměl říct. Byla by to zrada. Měl bych odmítnout. Ale jestli odmítnu, rodina bude trpět. Tím jsem si byl jistý. A pak agent do ticha pronesl poslední větu. „Pověz mi, co tvůj bunu?“ „Mat. Stačilo se zmínit a všechno moje odhodlání bylo to tam. Věděl o mém dědečkovi.*“ (Sepetysová, 2022, s. 26)

Bunu, nemocný dědeček Cristiana, byl jeho velkou morální oporou. Byl ztělesněním moudrosti a filozofie. Taktéž věděl o většině Cristianových tajemstvích. Tajně jej podporoval v tvorbě poezie a studiu literatury. Jeho nemoc však byla pro mnohé činy překážkou. Leukemie, která dědečka den ode dne sužovala, byla tajemstvím celé rodiny. Zmíněné skutečnosti tak využil agent Pádlo k jeho úspěchu a za služby Cristiana mu nabídnul léky pro dědečka. A tak byl Cristian zcela zahrán do kouta a s podmínkami, které Pádlo stanovil, musel souhlasit.

Situace s dědečkem ani přes sliby agenta neměla dobrý konec. Po pár dnech dědeček zjistil, že se v jejich bytu nachází informátor. „*Agenti. Informátoři. Krysy. Tahle země je jich plná. Je jimi prolezlá. A množí se. Jsou v ulicích, ve školách, plíží se v práci a teď se skrz zdi prohryzali – „bunu se mi zpříma podíval do očí – „i k nám do bytu.*“ (Sepetysová, 2022, s. 119)

Po několika dnech se dozvídáme, že byl dědeček Cristiana zavražděn. Nebylo zcela možné zjistit, kdo se na vraždě podílel. Jisté však je, že příčinnou smrti bylo ubití. Cristian se s jeho smrtí velmi těžce vypořádává.

S většinou nepříjemných životních událostí se Cristian svěřoval svým nejbližším kamarádům. Tím byli Luca Oprea a Liliana Pavelová. Přátelství s Lucou trvalo už sedm let, a proto by se dalo nazývat bratrstvím. Luca byl velmi laskavý mladý muž, který prosperoval ve škole. Jeho snem bylo vystudovat medicínu a pomáhat lidem. V průběhu děje dojde k několika zvratům v jejich přátelském vztahu. Cristian má podezření, že je Luca informátorem a donáší na něj agentům Securitate. Vysvětluje si to především tím, že kromě rodiny ví o všech tajemstvích pouze on. Dochází tak k hádce mezi hlavními postavami a jejich cesty se na malou chvíli rozcházejí. Postupem času si však Cristian uvědomí, že jeho dedukce byla naprosto mylná a s Lucou se opět usmiřují. Stane se tak při počátcích začínající revoluce v Rumunsku. V průběhu ní je Luca vážně zraněn jedním z mužů státní bezpečnosti a je převezen do místní nemocnice, kde bojuje o život. V epilogu knihy se dozvídáme, že se Luca po několika týdnech uzdravil a společně s rodiči emigroval do Anglie.

Jejich přátelský vztah prošel velkými zkouškami. Jednou z nich byla nešťastná situace, kdy byli oba mladí muži zamilovaní do stejné dívky, své blízké kamarádky, Liliany Pavelové. Postupem času však k dochází Luca k uvědomění, že je vztah Liliany a Cristiana tak pevný, že jej nelze narušit.

Liliana Pavelová, tichá dívka studující angličtinu na stejné škole, jako Cristian a Luca. Jejich cesty se protknou již v útlém věku. Po dlouhé odmlce se znovu skamarádili. Čtenář může nabýt dojem, že informátorkou, která o Cristianovi donáší tajné policii, je právě ona. Na povrch

totiž vyjdou zvláště podezřelé skutečnosti. Liliana ví, v jakém znamení se Cristian narodil. Dokonce prozradila, že jej sleduje z protějšího balkonu, který je součástí jejich bytu. Působí tak velmi nedůvěryhodně. Avšak Cristian tyto skutečnosti odsouvá na druhou kolej, a to kvůli lásce, kterou k Lilianě cítí. V závěru knihy dochází i v jejich vztahu k nečekané gradaci. Při probíhající revoluci jsou Cristian a Liliana zajati agenty Securitate a násilně odvezeni do věznice pro mladistvé s názvem Jilava. Zde jsou vyslýcháni a mučeni za účelem potrestání za nepokoje, kterých se zúčastnili. „*Víte co? Na důkaz věrnosti našemu hrdinovi a Matce národa každý kleknete a políbíte jejich portréty, jinak půjdete zpátky do cely. A můj nadřízený vás u toho musí vidět.*“ Obrátil se na patě a znovu zavřel dveře. „*Musíme?*“ zeptal se chlapeček. „*Ano, nejspíš ano. Je mi to líto,*“ vzdechl jsem.“ (Sepetysová, 2022, s. 274)

Cristianovi se podaří uprchnout. Za pomoci vedlejších postav se dopraví do místní nemocnice, kde leží i smrtelně zraněný Luca. Na chodbě potkává svou sestru Cici, které ve zlosti na ni dává za úkol informovat rodinu Liliany a zachránit ji, což se nakonec podaří.

Doposud nezmíněným členem rodiny Florescových byla Cristianova sestra Cici. Jakožto sourozenci měli velmi pěkný vztah. Cici svému bratrovi nikdy neřekla jinak než *Pui*, což v překladu znamená *kuřátko*. Svým vzhledem přitahovala pozornost všech. Byla velmi milá, dobrosrdečná a klidná. V průběhu děje působí na čtenáře zcela nevině. Opak je však pravdou. Cristian se náhodně dozvídá, že Cici pracuje pro Pádla. Zpočátku pod slibem léků pro dědečka, později skrz ochranu celé rodiny. Nakonec se dozvídáme, že Cici byla ta, která dala podnět agentovi, aby oslovil s donášením informací i Cristiana, ač neúmyslně. Byla informátorkou pod přezdívkou FRITZI. Cici se pak po celou dobu snažila Cristianovi vysvětlit, jak celá situace vznikla a na čí straně je pravda. Cristian o vysvětlení nestál. Jeho zlost na vlastní sestru jej přemohla.

Poslední, zároveň však nejdůležitější postavou celé knihy je Cristianova matka jménem Mioara. Žena nevýrazných rysů a charakteru. Neviditelná šedá myš přítomná v každém okamžiku.

A přesně tento popis vystihuje její roli v příběhu. Čtenář knihy *Musím tě zradit* má neustálou potřebu najít hlavního informátora, který způsobil vše, co se v rodině Florescových stalo. Každou další kapitolou se jednotlivé typy mění. S každou novou informací přichází i nový pohled na věc. Zcela nečekané rozuzlení okolností přináší informace o tom, jak to všechno vlastně začalo. V epilogu knihy se dozvídáme, že dne 3. 11. 1988 vyšel úřední záznam o rozhovoru s informátorem pod přezdívkou MARIA. Ta uvedla, že její tchán je disident a její

manžel zastává protikomunistické postoje. Taktéž přislíbila, že bude i nadále poskytovat informace o americké ambasádě výměnou za zboží a ochranu jejich dětí. Byla to Cristianova matka, která donášela na celou jejich rodinu.

Začátkem roku 1989 získali jako informátorku Cristianovu sestru. Důvodem jejího souhlasu byl příslib dvou pasů. Cici plánovala, že společně s Cristianem emigrují do Kanady nebo Spojených států. Den po Vánocích roku 1989 bylo tělo Cici nalezeno na ulici. Její smrt byla odůvodněna tím, že vyšly na povrch informace o napomáhání americkým spojencům.

V epilogu je obsaženo také jedno velmi důležité ponaučení, které si odnáší zejména hlavní protagonista příběhu Cristian. *„Někdy si myslíme, že všechno víme. Jsme o tom přesvědčeni. Ale nevíme nic. Roky plynou a pravdu nakonec ukáže čas. A tomu bolestnému okamžiku, kdy pochopíme, se říká přechodový rituál.“* (Sepetysová, 2022, s. 326)

4.5 Postavy

V následující kapitole se věnuji především hlavním postavám interpretovaného historického románu. Vedlejší postavy zde zmíněné mají nepochybný podíl na vývoji děje.

4.5.1 Cristian Florescu

Hlavním protagonistou historického románu *Musím tě zradit* je sedmnáctiletý chlapec jménem Cristian. Mladík žije společně se svou rodinou v malém bytě v městské části Bukurešti názvem Sajan. Navštěvuje střední školu s označením MF3. V dospělosti by se rád věnoval spisovatelství a literatuře obecně. Režim, ve kterém se Rumunsko nachází však takové sny neumožňuje.

Kniha zaznamenává události roku 1989 v Rumunsku. Konkrétně se jedná o podzimní a zimní měsíce – říjen, listopad a prosinec. Během těchto měsíců došlo v mnoha životech rumunských obyvatel, i v tom Cristianovém, k mnoha změnám. Hlavní protagonista se musí den co den vyrovnávat s nelehkými okolnostmi tehdejší doby. Nastolená diktatura vzala Cristianovi několik příbuzných, přátel i blízkých známých. Pro kluka v tak mladém věku musely být tyto skutečnosti nepředstavitelnou psychickou zátěží. Asi nejtěžší, z pohledu čtenáře, musela být ztráta milovaného dědečka, který byl zavražděn násilně. *„Žal. Vztek. Prázdnota, která se zhmotní v samostatnou bytost, která žije uvnitř člověka. Hrabe, pouští kořeny a rozrůstá se. A člověk ví, že i když se nějak dostane ven, žádná úleva ho nečeká. Po téhle prázdnotě zbudou zuhelnatělé ostatky jako dům sežehnutý požárem.“* (Sepetysová, 2022, s. 183)

O veškerých pocitech, odehrávajících se v těle Cristiana, se dozvídáme výhradně prostřednictvím jeho myšlenek, jež většinu sepsal do deníku ukrytého pod vlastní postelovou matrací. Jeho deník se skládá z přenesených významů plynoucích z aktuálních nálad a situací. Čtenář v těchto řádcích může najít skryté významy, které vyplývají na povrch až při pochopení celé situace. Jednoho dne si zapsal do deníku zajímavou myšlenku: „*Jestli je komunismus ráj, k čemu potřebujeme zdi, ploty a zákony, aby lidé neutíkali?*“ (Sepetysová, 2022, s. 312)

Z jeho zápisů vyplývá, že se často zamýšlel nad aktuálními problémy Rumunska vůči světu a byl natolik odvážný, že se o ně podělil. Kromě dědečka, který ho v protirežimním chování doslova podporoval, se dělil o své myšlenky i s osobou velmi blízkou jeho srdci – Lilianou Pavelovou. Láska této dvojice začala za velmi nepříznivých podmínek a možná díky tomu se stala tak pevnou. I přes překážky dokázali oba mladí lidé projevovat city zcela odlišné od potřeb každodenního života. „*Ukázala mi dlaň, čistou, ale stále ještě trochu zelenou od barvy.* „*Cristiane, jak tohle může jednou někdo pochopit?*“ *zašeptala. Na tvář ji skamula slza.* „*Budou nám věřit?*“ *Pokrčil jsem rameny a pak zavrtěl hlavou. Uplynula hodina. Její dech se zpomalil a ona usnula. Z dálky zněla střelba.* „*Miluju tě,*“ *zašeptal jsem.*“ (Sepetysová, 2022, s. 307)

Přes všechny odvážné činy, které Cristian udělal, se dopustil jednoho fatálního omylu. Jedná se o situaci s jeho vlastní sestrou Cici, která již byla vysvětlena v dějové linii. Cristian se v této situaci zachoval zcela striktně až sobecky. Není na místě omlouvat jeho sestru z činů, které spáchala. Nicméně si určitě zasloužila více prostoru pro jejich vysvětlení a zejména odůvodnění, která by Cristiana jistě obměkčila a přivedla k jinému jednání vůči sestře. Můžeme jen polemizovat o tom, jak by celá situace dopadla, kdyby se sourozenci usmířili a pokusili se najít společné řešení. Možná by k úmyslnému zabití ze strany Securitate Cici nikdy nedošlo. O to těžší muselo být pro Cristiana přijetí celé pravdy, kterou se dozvěděl až dvacet let poté.

Dozvěděl se nejen pravdu, ale i to, že agent Pádlo, který pracoval pro státní bezpečnost Rumunska, nikdy nestanul před soudem. Stejně tak ani jiní strážníci ze čtrnáctého okrsku. Cristian se dozvídá, že Pádlo žije se svou rodinou jen několik budov od něj. V Cristianovi se nejspíš probudilo zadostiučinění, kterého v podstatě nikdy nedosáhnul. I když se mu v životě splnilo takřka vše, co si přál, potřeboval svou minulost hodit za hlavu způsobem zcela odlišným. Proto vyhledal bývalého agenta Pádla a počkal si na odpovědi nevyřčených otázek.

4.5.2 Bunu

Cristianův dědeček bunu vystupuje v celém příběhu jakožto postava velmi rozporuplná. Na jedné straně chová ke svému vnukovi velkou lásku a svými poznatky se jej snaží chránit od všeho zlého. Na straně druhé vyjadřuje zcela neskryvaně svůj odpor k režimu, čímž ohrožuje nejen sebe, ale i celou svou rodinu. „*Plodnost pod kontrolou státu? To je zneužívání lidských práv!*“ bědoval bunu. „*Jak se někdo může postarat o víc dětí, když nemá elektřinu a dost jídla? Cristiane, tohle nedopadne dobře.*“ (Sepetysová, 2022, s. 55)

Existují i další důkazy nebezpečného chování dědečka. Například jde o propojenost s jinými občany Bukurešti. Během příběhu se nedozvíme, zda byl Bunu součástí něčeho, co by mohlo být nazváno jako odboj. Zároveň však můžeme potvrdit jisté vztahy se stejně smýšlejícími lidmi, kteří se nebáli odpor k režimu projevovat veřejně. „*Něco se stalo. Nevím přesně kdy a jak. Někdo tu byl za dědou.*“ *Na mysl mi přišel ten starý pán s houbovým nosem. Ten jeho vzkaz o kávě. Když jsem ho vyřídil, bunu jen pokrčil rameny a řekl: „To už vím.“ „Byl to ten jeho kamarád, co s ním hraje šachy?“ zeptal jsem se. „To nevím. Nebyla jsem tam. Ale dědovi je... líp.*“ (Sepetysová, 2022, s. 114)

Bunu svůj hněv vůči tehdejšímu režimu neskryval. Jeden zajímavý okamžik děje nám ukazuje, že dědeček věděl mnohem víc než kdokoliv z rodiny. I přes svůj odpor a pohrdání však dokázal ovládnout své chování a nepříjemné tajemství udržet. Jedná se o situaci, kdy se dozvídá o tom, že někteří členové rodiny jsou informátoři. „*Ano,*“ *zašeptal. „Informátor. V našem bytě. Přímou tady. Umíš si to představit, Cristiane? A zničehonic se objeví léky. Ale za jakou cenu? Nikomu jinému to nedošlo. Je to tak bolavé, že se o tom nedá ani mluvit.*“ (Sepetysová, 2022, s. 119)

Bunu představoval pro Cristiana nesmírně důležitou osobu. Mohli bychom jej nazvat morální inspirací. V mnohých situacích sám Cristian myslí na zesnulého bunu a představuje si, co by asi on sám v jeho situaci dělal a jakým způsobem by se zachoval. Důležitost této postavy dokazují i poslední slova Cristiana směrem k němu. „*Bunu. Můj dědeček, můj učitel, moje inspirace. Můj hrdina. Jak mám bez něj žít? Máma si klekla. Položila mi ruku na rameno. „Takhle,*“ *zašeptala, „končí filozofové.*“ (Sepetysová, 2022, s. 182)

I po smrti dědečka došlo k plánované komunikaci mezi ním a jeho vnukem. Cristian náhodně objevuje vzkaz, který mu bunu zanechal v rámu dveří. Přečtení tohoto vzkazu symbolicky odstartuje Cristianovu cestu za svobodou. „*Vím, že jsi zmatený. Buď tiše, snaž se být neviditelný. Všecko se brzy vyjasní. Poslouchej Svobodnou Evropu. Pamatuji – Buď trpělivý.*“

Bud' moudrý. Odpovědi vždycky hledej sám v sobě. Jak řekl Sokrates, neprozkoumaný život nestojí za to žít. Jsem na tebe pyšný.“ (Sepetysová, 2022, s. 195) Po přečtení těchto slov je zřejmé, že slova útěchy, pochopení a povzbuzení byla tím, co Cristianovi tak chybělo.

4.5.3 Luca Oprea

Nejlepším kamarádem Cristiana byl Luca. *„Kamarádili jsme se spolu od deseti let. On chtěl jít na přijímačky na medicínu. Byl chytrý a zřejmě na to měl. Přál jsem mu, aby se tam dostal. Byl taky laskavý. Bude z něj skvělý doktor, nikdy nikoho neodmitne, ani když zrovna nebude mít kentky.*“ (Sepetysová, 2022, s. 82)

Význam jeho postavy v příběhu slouží k uvědomění si vážnosti situace. Cristian jej několikrát obvinil z toho, že je informátor. Zcela však opomenul skutečnost, že je jím i on sám. Čtenář tak pochopí, že tehdejší režim dokázal přelstít i pevné přátelské pouto.

Přátelství, které prošlo několika zkouškami, nakonec utvořilo pevnější pouto. Luca prokázal velkou dávku obětavosti, a to především v závěru příběhu. Oba chlapci se společně vydali podpořit počátek revoluce v Bukurešti. Během ní došlo k potlačování ze stran státní bezpečnosti a byla porušena mnohá lidská práva. *„Luca vyskočil, aby mi pomohl, a svět byl najednou jako zpomalený film. „Cristiane!“ zavolal Luca. Pravým ramenem mu prolétla kulka, druhá ho zasáhla do paže. Předě mnou jako ohňostroj vytryskla krev. Luca se zapotácel, zavravoral a složil se na zem.*“ (Sepetysová, 2022, s. 256)

4.5.4 Liliana Pavelová

„Dívka s očima schovanými za vlasy. Ta, kterou jsem chtěl „náhodou“ potkat po škole.“ (Sepetysová, 2022, s. 32)

Tak začíná Cristianův popis dívky jménem Liliana Pavelová. Vztah, který se podařil hlavním postavám vybudovat, prošel několika zmíněnými zkouškami pevnosti. O to neoblomnějším se stal.

Liliana z počátku působí velmi stroze a nesměle. Ale i v počátcích můžeme sledovat okamžiky naznačující náklonost k postavě Cristiana. *„Plechovku jsem skoro neviděl, ale ta bílá písmena se přehlédnout nedala. Ne. To není možné. Coca-Cola. „Cože?!“ zašeptal jsem. „Ta je pravá? Kdes ji vzala?“ „Táta ji dostal v práci. Dal mi ji k Vánocům.“ „To ne, přece nemůžeme vypít tvůj vánoční dárek.“ Opravdová cola. A ona se o ni se mnou rozdělí.*“ (Sepetysová, 2022, s. 53-54)

Společných okamžiků v příjemném duchu nebylo mnoho. Pár z nich se však podobá mladickému randění, jako například návštěva promítání zahraničního filmu, které bylo samozřejmě zakázané.

Chování Liliany bylo spíše zdrženlivé. Projevy citů nejsou z její strany tolik viditelné jako od Cristiana. I tak několik málo důkazů o jejích citech může čtenář odhalit. Liliana se netají tím, že jej sleduje ze vzdáleného balkonu jejich domu. Dokonce mu prozradí, že zná jeho znamení zvěrokruhu, i když se o datumu narození Cristian nezmínil. Poznámky tohoto typu mohou u čtenáře vyvolat podezření, že je právě Liliana hlavní informátorkou.

Oddanost, kterou Cristianovi projevuje především v závěru knihy, svědčí o její nehynoucí lásce. Křehká dívka, která se zpočátku zdála být snadno zlomitelná, nyní vystupuje jako symbol odboje proti režimu. Dokonce podpoří Cristiana v útěku z věznice a sama se stará o mladší spoluvězně s příslibem pomoci. Je schopná odolávat fyzickým i psychickým trestům státní bezpečnosti a nepřestává věřit v revoluci.

4.5.5 Cici

Starší sestra Cristiana, Cici, je jednou z neopomenutelných postav příběhu. Po celou dobu vystupuje jako kladná postava dodávající příběhu naději ve vítězství dobra. Mírné náznaky opaku jsou čtenáři zřejmé až zpětně. Hlavním důvodem je především nevědomost vypravěče, Cristiana, a čtenáře.

Dvacetiletá Cici patřila mezi velmi milé a krásné dívky v okolí. Vyznačovala se především ochotou pomoci všem, kteří pomoc potřebují. Spravovala oblečení kolegům i sousedům. Pomáhala starším lidem a starala se o svou rodinu. Její laskavost mnohé zmátla.

„A když se Cici smála – myslím doopravdy smála –, bylo to, jako když slunce zpívá. Představoval jsem si, že takhle nějak musí znít svoboda.“ (Sepetysová, 2022, s. 52)

Ve výčtu toho, čeho všeho se Cici dopustila, bychom mohli její postavu ihned odsoudit a prohlásit za zápornou. Je však potřeba se na celou situaci podívat z jiného úhlu. Cici byla donucena spolupracovat se státní bezpečností kvůli její matce, která pod přezdívkou MARIA donášela v rámci jejich rodiny jako první. Příklad léků pro dědečka a vysněné budoucnosti pro ni a bratra v podobě dvou pasů umožňující emigraci ji přemohla. V průběhu její činnosti pod záštitou Securitate však její vinou nedošlo k žádným útokům ani ubližování. Cici se snažila z donucené spolupráce dostat maximum výhod pro svou rodinu a ochránit své blízké.

Její lidskost, srdečnost a ochota byly využity v prospěch tehdejšího režimu a za svou naivitu zaplatila životem.

4.5.6 Mioara

Nejpřekvapivějším zlomem příběhu je odhalení hlavního informátora, kvůli kterému byla rodina Floresců v neustálém hledáčku státní bezpečnosti. Mioara, manželka Gabriela Floresca, se jeví jako žena naprosto přemožena vládnoucím režimem a probíhajícími událostmi. Její syn Cristian o ní mluví následovně: „*Moji mámu ta neustálá hrozba dohledu hlodala. Ruce se jí třásly. Ustavičně tékala očima. Její postava připomínala cigarety, které kouřila. Našel jsem si slova, kterými její stav popsat, a zapsal si je do zápisníku: Nervózní. Vynervovaná. Vyklepaná. Vyděšená. Na rodinné fotografii se máma dívá jiným směrem než my, jako by viděla něco, co nikdo jiný nevidí.*“ (Sepetysová, 2022, s. 43)

Mioara se stala příkladem mnoha jiných případů, kdy režim zcela pohltil duši člověka a donutil jej k činům nepochopitelného rázu. Strach, který v ní režim vybuodoval, ji donutil k dobrovolnému donášení na vlastní rodinu. Popření všech ostatních lidských hodnot za účelem ochrany rodiny, kterou se ani tak ochránit nepodařilo. Ať už vědomě či nevědomě způsobila tato postava rozklad rodiny a odstartovala měsíce utrpení.

Odůvodnění svých činů Mioara nesdělila. Můžeme se tak domnívat, že šlo opravdu o vyvolaný strach a obavy o budoucnost. Ve svých zprávách mnohokrát prohlásila, že informuje o disidentu nejen z vlastenecké, ale i mateřské povinnosti. Její nevědomost následků však způsobila daleko větší ztráty.

Jako paradox se může jevit fakt, který vyplývá z celkového zamyšlení se nad dějem. Díky dobrovolnému zapletení se Mioary do spolupráce se Securite se dostali příslušníci státní bezpečnosti ke Cristianovi. Po vytrvalém odboji mladíka se do světa dostává *Halasny šepot*. Můžeme tak s jistotou říct, že i na špatných skutečnostech nalézáme to dobré. Svět se dozvěděl o hrůzách odehrávajících se v tehdejší Rumunsku.

4.6 Motivy

4.6.1 Motiv zrady

Motiv zrady je jedním z ústředních leitmotivů knihy *Musím tě zradit*. Už v názvu se slovo zrada objevuje a napovídá tak čtenáři obsah knihy. Zrada provází čtenáře celým příběhem, od začátku až do konce. Stavebním kamenem děje je zrada, skrze ni vznikne nová zápletková příběhu. Na tu navazuje další zrada, která přináší nové dějové zvraty. Navíc je tento motiv typický pro takřka každou výraznější postavu knihy.

Mioara, matka Cristiana, zradila svou rodinu jako první, když dobrovolně donášela na všechny své blízké. Na základě její zrady došlo k přinucení nejstarší dcery k podobnému příslibu. Cici tak zradila svou rodinu také. Na rozdíl od matky se však snažila svou chybu napravit přístupem ke svému úkolu. Využila některých skutečností a mnoho lidí se snažila chránit. Bohužel byl do hledáčku státní bezpečnosti zatažen i Cristian. Jeho způsob života by se mohl zdát jako naprosto čestný. Nesmíme však zapomínat, že i on pod příslibem léků pro nemocného dědečka zradil nejen svou rodinu, ale i kamarády, na které donášel Securitate.

O Lilianě Pavelové neexistují záznamy o spolupráci se státní bezpečností. Nicméně i v její životní cestě můžeme najít motiv zrady. Jeden takový se objevuje ve vztahu Liliany s Lucou. V příběhu dochází ke krátkému přerušení vztahu Liliany a Cristiana, a to právě z důvodu nedůvěry Liliany. Zradila tak člověka, který jí vyznal své city. Liliana se v tuto dobu uchyluje k přátelství s Lucou, který k ní v tajnosti chová podobné city jako Cristian. Situace graduje v okamžiku, kdy je Liliana přesvědčená o tom, že je Cristian informátor. Ač má v tuto chvíli pravdu, nebyl to Cristian, kdo donášel na její rodinu a na ni samotnou. Liliana mu však znovu nevěří. „*Odrhl jsem zalepenou chlopeč a vytáhl malý listek, na kterém bylo jen pár vět: Jsi lhář. Jsi přesně to, čím pohrdám. Jsi práskač.*“ (Sepetysová, 2022, s. 146)

Bunu, nemocný dědeček Cristiana, který působí na svého vnuka jako morální vzor, se taktéž dopustil zrady, která jej nakonec stála život. V tehdejší režimu neudržel své myšlenky na uzdě a ohrozil tak nejen svůj život.

Z nepřímo vystupujících postav musíme zmínit nejdůležitějšího člověka, který se stal takřka počátkem všeho zla tehdejšího režimu. Nicolae Ceaușescu vědomě zradil svůj národ a zemi jako takovou. Západnímu světu ukazoval vlídnou tvář, avšak ve své zemi udržoval jeden z nejhorších diktátorských režimů. Jeho vláda způsobila mimo jiné i vykradení duší lidí, na základě kterých byli schopni zradit i ty nejbližší.

Zajímavý typ zrady představuje následující ukázka z knihy: „*Díval jsem se na hubené pole před sebou. Zradila nás už i příroda. Ale tak to asi chodí, když zabetonujete trávu, vykáčíte stromy, vyženete ptáky a vyhladovíte psy. Je to trest. Jenže ten, který za tohle všechno mohl, netrpěl. Trpěli jsme my.*“ (Sepetysová, 2022, s. 84)

4.6.2 Motiv smrti

Motiv smrti je protkán celým příběhem. V konkrétním případě nemůžeme mluvit ani tak o kvantitě, jako o kvalitě zmíněných situací. Během četby knihy se setkáváme s pár případy smrti hlavních či vedlejších postav. Nicméně se jedná o smrti velmi zásadní pro další vývoj.

Každá smrt, která je v knize zaznamenána, má neodmyslitelný vliv na vývoj okolností a činy hlavních postav. Například smrt nemocného dědečka velkým způsobem ovlivnila činy Cristiana. Díky názorům a hodnotám Buna, které Cristianovi vštěpoval, jej připravil na život v totalitním režimu. Naučil jej odvahy a odhodlání. Smrt dědečka v Cristianovi zažehla plamen nenávisti vůči režimu, jehož jiskry počaly dávno předtím.

Zajímavým okamžikem nacházejícím se v závěru knihy, je setkání Cristiana a Lucy s chlapcem jménem Adrian. Zmíněná postava vpluje do děje ke konci příběhu, kdy se hlavní hrdinové pohybují blízko probíhající revoluce v Bukurešti. Během ní se seznámí s Adrianem, který je krátce na to zabit jedním z odstřelovačů státní bezpečnosti. Je zde zřejmá pomíjivost okamžiku a uvědomění si vypjatosti situace.

4.6.3 Motiv přátelství a lásky

O pevném poutu přátelství v knize není pochyb. Silné projevy přátelství, na které v ději narážíme, můžeme slučovat s přátelskou láskou. Obětování se za kamaráda, které učinil Luca, je jedním z příkladů této lásky.

Přechod přátelství v lásku jako takovou můžeme sledovat u Liliany a Cristiana. Jejich vztah je založen na dlouholetém přátelství a má za sebou několik velmi těžkých zkoušek, které pouto lásky zocelily.

Lásku k vlasti, tedy zcela odlišnou od doposud popisované, můžeme spatřit v důležitém okamžiku revoluce. Armáda tehdejšího režimu se ke konci revoluce přidala na stranu lidu. Můžeme se pouze domnívat, jakým směrem by se historie Rumunska ubírala, když by k tomuto kroku nedošlo. Taktéž můžeme pouze odhadovat, co předcházelo rozhodnutí tehdejších vojáků. Zda to byl strach z neznámého či láska k vlasti podpořená odvahou bojovat za ni.

4.6.4 Motiv strachu

Motiv strachu patří mezi stěžejní aspekty vývoje děje. Především proto, že na základě strachu se většina hlavních postav dopouštěla špatných činů. Strach, jakožto prostředek boje režimu, dokázal lidem zatemnit zdravý rozum a přinutit je k nechtěnému.

Nejvíce ovlivněnou postavou strachem byla matka Cristiana, Mioara. „*A teď poslouchej ty mě. Okamžitě se vrátíš domů. Je to jasné? Táta je celou noc venku riskuje život, jen aby vás našel. Tohle není film. Zabíjejí lidi. A všechny demonstranty čeká trest. Jak mi můžeš něco takového dělat? Jak můžeš takhle ubližovat celé rodině? Tohle se nedá vyhrát. Pojď domů. A hned.*“ (Sepetysová, 2022, s. 296)

V předchozí ukázce můžeme vidět, jak strach změnil vnímání Cristianovy matky. Celou dobu to byla ona, která ohrožovala rodinu svými výpověďmi pro Securitate. Boj rumunských obyvatel považovala za daleko nebezpečnější a předem prohraný.

4.6.5 Motiv naděje

Naděje je motiv provázející především hlavní postavu příběhu. Počátek naděje však pramení z postavy dědečka. Situace vyvolané totalitním režimem dokázal zlehčovat prostřednictvím nezvyklých vtipů. „*Dobrá zpráva.*“ *Usmál se.* „*Bula říkala, že Rumunsko opraví své tanky. Ona dva.*“ (Sepetysová, 2022, s. 47)

Dělat si legraci z režimu bylo samozřejmě zakázané. I přes hrozbu trestu si lidé vtipy tajně vykládali. Byly chápány jako forma menší protirežimní revoluci. Dědeček jich měl v zásobě celou řadu. Přenesl tak na svého vnuka schopnost povznést se nad všechno zlé.

Naději představovala postava otce Dana, pan Van Dorna, který působil jako americký diplomat mající kontakty s okolním světem mimo Rumunsko. Prostřednictvím něj se Cristianovi podařilo propašovat své zápisy o situaci v totalitní zemi. Naděje, že se vše vrátí k normálu tak stoupala. “

5 Metodologie diplomové práce

V této části diplomové práce jsou shrnuty základní informace a důležité pojmy týkající se konstruktivistického pojetí výuky, o které se já sama opírám při tvorbě pracovním listů. Dále je zde charakterizován model E-U-R, který taktéž souvisí s mojí diplomovou prací.

5.1 Konstruktivistické pojetí výuky

Konstruktivismus je vymezen jako „*směr, který vychází ze spojení konstruktivismu kognitivního a sociálního, který prosazuje, aby se ve výuce využívalo řešení konkrétních životních problémů, tvořivého myšlení, práce ve skupinách, manipulace s předměty, názorných pomůcek, např. hlavolamy a stavebnice, interaktivní počítačové programy => učení kooperativní, telematika.*“ (Hartl a Hartlová, 2015, s. 271)

Konstruktivismus je jednou z teorií vzdělávání, která je specifická tím, že uznává znalosti žáků založené na jejich vlastní zkušenosti. Z veškerých dostupných definic konstruktivismu vyplývá, že se jedná o opak transmisivní výuky, kdy jsou žákům předkládány hotové poznatky a návody k řešení problémů. Konstruktivismus se snaží pozvednout proces vytváření vlastních poznatků žáků, jelikož každý z nich vnímá dané informace odlišně, a to na základě názorů, emocí nebo třeba očekávání (Pecina a Zormanová, 2009).

Výuka, která je pojata jako konstruktivistická, využívá především takové výukové strategie, které aktivizují žákovy poznávací procesy, rozvíjí logické a kritické myšlení, a také jeho představivost a tvořivost. Příkladem je diskuze, skupinová výuka, projektová výuka, didaktické hry či brainstorming (Maňák a Švec, 2003).

Vyučující v rámci již zmíněného pojetí výuky stojí v roli zprostředkovatele, který žákům pomáhá v pochopení předložených informací. Jeho nástrojem jsou vhodně zvolené otázky, které by měly žáky navést ke správným postupům. Koordinuje a organizuje veškeré činnosti a aktivity žáků během vyučovací jednotky a vytváří pro ně vyhovující a bezpečné místo k jejich tvůrčí činnosti. Důležitý je také respekt individuálních rozdílů a možnost práce různými způsoby.

Samotný žák je středobodem konstruktivistické výuky. Předpokládá se, že aktivní jedinec se sám podílí na tom, co a jak se naučí. Žák by měl získané poznatky zjišťovat, zkoušet a ověřovat vlastními způsoby (Kalhous a Obst, 2009).

5.2 Model E-U-R

Tato část kapitoly s názvem Metodologie diplomové práce blíže popisuje a charakterizuje využití modelu E-U-R ve výuce. Tímto modelem jsem se taktéž inspirovala při tvorbě pracovních listů.

Jedná se o metodu vycházející z konstruktivistického pojetí výuky, která je zaměřená především na kritické myšlení. Jde o model složený ze tří fází, který napomáhá učiteli s plánem výuky. Díky tomuto modelu je učitel schopen naplánovat průběh výuky tak, aby byla zachována co nejvyšší míra přirozeného učení, které je pro žáky velmi efektivní.

Zkratka E-U-R pochází z počátečních písmen tohoto výukového modelu. Jedná se o slova evokace, uvědomění a reflexe. Během evokace si student tzv. vybavuje své dosavadní poznatky a vědomosti.

Cílem první fáze je především vzbuzení vnitřní motivace žáka za účelem získání dalších poznatků v dané problematice. Dle Zormanové je nejdůležitější několik poznávacích aktivit v úvodní části. Učitel by měl zjistit počáteční stav znalostí žáků. Samotný žák si sám vybavuje, jaké informace o tématu už má. Svě vědomosti by si měl sepsat a najít mezi nimi souvislost, na kterou bude navazovat poznatky získané v další fázi. Úkolem učitele je doopravit a poupravit žakovu základnu vědomostí, popřípadě dovysvětlit počáteční nesrovnalosti. Dalším úkolem učitele je vzbuzení dostatečného zájmu o nové informace. Zormanová zmiňuje, že ve fázi evokace je možné použít a skombinovat i jiné metody výuky, například brainstorming, myšlenkovou mapu, či metodu V-Ch-D (vím – chci vědět – dozvěděl jsem se).

V druhé fázi, uvědomění, má žák za úkol pracovat s novými informacemi a propojovat dané informace s těmi poznatky, které zná z dřívějších. Žáci by se měli snažit o zařazení nově získaných informací, o jejich uspořádání a uvědomění si jednotlivých souvislostí. Existuje celá řada způsobů, jak může žák k novým informacím dospět. Může se jednat o výklad učitele, práci s textem, shlédnutí filmu či jiná aktivní činnost žáka. Zormanová zdůrazňuje, že jedním z hlavních cílů druhé fáze je udržení žakovy zájmu o látku vyvolaným již ve fázi evokace.

V poslední fázi výukového modelu žák reflektuje neboli přemítá nad procesem svého učení. Jde o zhodnocení celkového poznání a prohloubení porozumění učiva. Součástí této fáze by měla být vzájemná diskuze mezi žáky a studenty, která poslouží jako nástroj k výměně názorů a postojů vůči výuce (Hausenblas a Košťálová, 2006, s. 56-69).

Cílem třetí fáze dle Zormanové je interpretace nově nabitých myšlenek vlastními slovy. Právě díky tomu jsou schopni si informace lépe a dlouhodoběji zapamatovat (Zormanová, 2012, s. 116-117).

6 Pracovní listy do výuky literární výchovy a jejich metodické pokyny pro práci

6.1 Literární výchova na druhém stupni ZŠ

Tato kapitola se zaměřuje na charakteristiku předmětu literární výchova skrze Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Pozornost je věnována klíčovým kompetencím a očekávaným výstupům výuky.

Literární výchova je v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* (dále jen RVP ZV) zakotvena do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Vzdělávací obor Český jazyk a literatura, ve kterém se realizuje výuka literární výchovy, je rozdělena na tři části – jazyková část, literární část a v neposlední řadě komunikační a slohová část. (5)

Klíčové kompetence představují „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti.*“ (5)

K dosažení dané úrovně klíčových kompetencí musí přispívat veškerý vzdělávací obsah a aktivity, které probíhají nejen ve výuce českého jazyka a literatury ale v celém vzdělávacím procesu. (5)

Obsah literární výchova by nebyl zcela pochopen bez uvedení kontextu s očekávanými výstupy. (5)

V rámci tématu diplomové práce jsou nejdůležitějšími dovednostmi žáka především vlastní interpretace čteného textu a vyjádření vlastních pocitů a dojmů z četby. Jinými slovy žák odhadne význam čteného textu prostřednictvím svých znalostí a pocitů a taktéž vyjádří emoce, které při čtení pociťuje.

6.2 Literatura s historickou tematikou

Kvalifikační práce se zaměřuje především na interpretaci a didaktické využití textů s historickou tematikou. Je tedy nezbytné si tento pojem definovat. V literární teorii se v tomto ohledu setkáváme nejčastěji s pojmy historický román, historická literatura, historická beletrie či historická próza. Pro tuto práci je nejdůležitější vymezení pojmu historický román, jelikož právě tomuto žánru odpovídají interpretované knihy.

Slovník literární teorie vymezuje historický román takto: „*žánrová forma románu, určená především hlediskem tematickým, tj. zaměřením na děje dob minulých, materiálem, jehož základ tvoří historická fakta a reálie, mající evokovat obraz daného historického období.*“ (Vlašín, 1984, s. 136)

Pojmu historická literatura se věnuje i Lederbuchová, která definuje tento pojem jako „*specifičnost literárních děl s historickou látkou, tj. takových, která odkazují svými tématy do minulosti k historickým skutečnostem.*“ (Lederbuchová, 2002, s. 105)

S termínem historický román pracuje i Mocná, která uvádí, že „za historický považujeme každý román odehrávající se v době, již autor nezná z vlastní zkušenosti a svou fikci opírá o zprostředkované informace.“ (Mocná, 2004, s. 239)

Mocná pracuje s aspektem autorovy absence empirie. Tvrdí, že časová vzdálenost čtenáře od námětu však není relevantní. Převážně se jedná o zpracovávání historicky významné události, což potvrzují i interpretované knihy spisovatelky Růty Sepetysové (Mocná, 2004, s. 239).

Další pojetí historického románu nabízí literárně-teoretická příručka Abramse, který uvádí, že historický román si vybírá prostředí, události a postavy z historie. Avšak nejen to – činí z událostí historie a problémů hlavní prvek pro protagonisty příběhu. Jeho osobou je za zakladatele žánru označován W. Scott a své tvrzení umocňuje na příkladu knihy *Ivanhoe*. Dle něj největší historické romány využívají hlavní postavy a činy k odhalení toho, co autor považuje za hybné síly historického procesu (Abrams, 1999, s. 194).

Z důvodu zaměření kvalifikační práce na tituly směřující k dospívajícím čtenářům je nezbytné vymezit intencionální literaturu pro děti a mládež s historickou tematikou. Takovému pojmu se věnuje Jacobs ve svém příspěvku *Historical Fiction for Children*. Dílo s historickou fikcí je psáno o době, kterou autor sice nezná, ale nastudoval k ní potřebné podklady a dokumenty. Sám autor příspěvku považuje historickou fikci za důležitý literární žánr pro děti a mládež. Zmiňuje, že taková díla mají uspokojivá témata, jako je například dobrodružství, tajemství, zvyky a rodinný život. Výhodu vnímá v možném propojení čtenáře s hlavním dětským protagonistou, prostřednictvím kterého dochází k přirozenějšímu vnímání atmosféry příběhu a srovnání s životem vlastním (Jacobs, 1961, s. 191).

6.3 Čtenářská gramotnost

Neodmyslitelným a nenahraditelným prvkem ve výuce českého jazyka a literatury je text. Porozumění textu je poměrně složitá činnost, kterou nelze chápat jako pouhou reprodukci čteného nebo poslouchaného slova. Porozumění textu je proces, který začíná jednoduchým paměťovým zpracováním informací, pokračuje dedukcí souvislostí vyplývajících z textu k integraci a končí kritickým zhodnocením získaných informací. Těmto jednotlivým fázím procesu se věnuje čtenářská gramotnost. (Vala, 2015, s. 30)

Národní ústav pro vzdělávání definuje čtenářskou gramotnost jako celoživotně rozvíjející se vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami, které jsou potřebné pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech. (Altmanová, 2011, s. 9)

Čtenářská gramotnost je pedagogickým výzkumem PISA chápána jako „*celý soubor vědomostí a dovedností, které bude dospělý jedinec potřebovat v reálném životě.*“ Jedná se o „*způsobilost porozumět psanému textu, používat psaný text a přemýšlet o něm za účelem dosažení cílů jedince, rozvoje jeho vědomostí a potenciálu a za účelem jeho aktivní účasti ve společnosti.*“ (Měření vědomostí a dovedností, 1999, s. 19)

Ve čtenářské gramotnosti dochází k prolínání několika rovin. První rovinou je vztah ke čtení, který si vyvine za předpokladu potěšení z četby a potřebě číst. Druhou rovinou je doslovné porozumění. Jde o dovednost dekódování psaných textů a porozumění těmto textům na doslovné úrovni, k čemuž se využívá i osobních znalostí a zkušeností. Další rovinou je proces vysuzování a hodnocení, ve které musí čtenář vyvozovat závěry a kriticky hodnotit text z různých hledisek a úhlů pohledu. Metakognice je další rovinou, při níž čtenář dokáže reflektovat záměr vlastního čtení. Na základě toho pak volí texty a další čtenářské strategie pro lepší porozumění. Předposlední rovinou je proces sdílení prožitků z četby s dalšími čtenáři. Pomocí poslední roviny, aplikace, využívá čtenář svou čtenářskou gramotnost k seberozvoji v životě (Altmanová, 2011, s. 9).

Motivace žáků ke čtení a analýze různých literárních textů je velmi důležitá. K tomu, aby žák tuto motivaci získal, využívají učitelé různé čtenářské strategie a metody, které rozvíjí kritické myšlení a zároveň oživují a zpestřují výukový proces. Jednou z nejčastěji používaných didaktických pomůcek při výuce literární výchovy jsou pracovní listy. Samozřejmostí by mělo být obsažení čtenářských strategií právě v nich. Tvorba kvalitních a plnohodnotných pracovních listů pro výuku není jednoduchá. Je zapotřebí, aby tato didaktická pomůcka byla

uzpůsobena tak, aby žáky zaujala a práce s ní byla do jisté míry i zábavná. Není však žádoucí, aby zábavná složka pracovního listu předčila tu edukační.

Pojem pracovní list můžeme definovat jako tištěný materiál, který je tvořen pedagogem a je ve školním prostředí k dispozici nejen jemu, ale především žákům. Tato didaktická pomůcka je úzce propojena s probíraným tématem a navazuje na něj. Nejčastěji se jedná o jinou formu procvičování daného tématu. Pracovní list by měl být vytvořen tak, aby ukázal žákům, jak na vybrané téma nahlížet, a také by měl žákům umožnit vlastní záznamy. Ideální podoba je závislá na konkrétním učivu a vzdělávacích cílech (Mrázová, 2013, s. 5).

6.4 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 1

Téma:

Tematika války a holocaustu v literatuře pro děti a mládež

Cíle:

Žáci přemýšlí o hodnotě lidského života.

Žáci odhadnou symboliku názvu knihy.

Žáci analyzují a posoudí časoprostor ukázky.

Žáci si samostatně přečtou text, reprodukují jeho obsah vlastními slovy.

Žáci zodpoví předložené otázky na základě přečteného textu.

Žáci charakterizují vztah hlavních postav na základě přečtené ukázky a jejich řešení doloží na konkrétních příkladech v textu.

Pracovní list se věnuje knize *V šedých tónech* od Ruty Sepetys. Knihy zmíněné autorky jsou psány tzv. crossovery, což znamená, že jsou čteny jak dospívajícími čtenáři, tak dospělými čtenáři. Avšak příběh svou tematikou a zpracováním můžeme zařadit do literatury pro děti a mládež, tedy na druhý stupeň základní školy. Pracovní list obsahuje aktivity a úkoly před čtením, během čtení i po přečtení textu.

První část pracovního listu (aktivity před čtením) se věnuje otázkám a úkolům před samotným čtením textu. Žáci se mají zamyslet nad hodnotou lidského života. Jde o navození vážnější atmosféry a zamyšlení se takzvaně do hloubky. Další úkol má žáky přimět k tomu, aby odhadli dle názvu (popřípadě obálky knihy, kterou vyučující přinese do konkrétní vyučovací jednotky), o čem by kniha mohla být. První návodná myšlenka by jim v tom měla pomoci.

Po přečtení prvního textu se žáci dostávají do druhé části pracovního listu. Zde se jako první snaží vlastními slovy převyprávět, co se dozvěděli z textu a zda mu porozuměli. Úkol týkající se časoprostoru ukázky navazuje na úkol z první části. Žáci si ověří, zda jejich předpoklad byl správný, nebo se mýlili. Vnímání časoprostoru je nezbytně důležité, zejména u této knihy, kdy se pomocí popisu okolnostních podmínek dozvídáme o tehdejší situaci. Necháme žáky chvíli přemýšlet a nahlas diskutovat o časoprostoru. Poté se učitel může do diskuse přidat a žáky správně nasměrovat, popřípadě doplnit dobové informace. Třetí otázka z druhé části pracovního listu je věnována předmětu, který dostala hlavní hrdinka Lina od neznámé ženy. Žáci se pokusí odhadnout, proč zrovna tento předmět vzhledem k okolnostem.

Po přečtení druhého textu přichází na řadu třetí a poslední část pracovního listu. Žáci mají za úkol popsat atmosféru příběhu pěti přídavnými jmény, přičemž dochází k propojení literatury s mluvnicí (tvarosloví). Tento úkol zpracují žáci samostatně. Na každého žáka působí ukázky textu jinak. Jejich popisy by se tedy měly lišit. Ke správnému porozumění textu přispívá i další úkol, kdy se žáci pokusí správně určit vztahy mezi hlavními postavami. Charakterizace vztahu mezi Linou a Andriusem završuje práci s pracovním listem. Jde o uvědomění si časoprostoru, atmosféry a dobových prvků knihy. Žáci by se měli vcítit do hlavních postav a srovnat podobnost a odlišnost mezi nimi a hlavními postavami (jejich prožitky, hodnoty, starosti, apod.).

PRACOVNÍ LIST Č. 1

V šedých tónech

Aktivita před čtením:

1. Přemýšlel/a jsi někdy o tom, jakou cenu má lidský život?

Diskuse na dané téma.

2. Kniha, ze které pochází následující ukázka, má název *V šedých tónech*. Zamysli se a odhadni, o čem by mohla být.

Vyučující může pomoci ukázkou obalu knihy.

Přišli před východem slunce. Vtrhli do chatrče a mávali puškami, přesně jako když před deseti měsíci vtrhli k nám domů. Měli jsme jen pár minut, ale tentokrát jsem byla připravená. Aljuša vstala ze slamníku a cosi štěkla na matku.

„Přestaňte křičet, odjíždíme,“ řekla jsem jí. Začala matce podávat brambory, řepu a další jídlo, které měla schované. Jonasovi dala kus tlusté kožešiny a mně tužku. Nemohla jsem tomu uvěřit. Proč nám dává jídlo? Matka se pokusila ji obejmout, ale sotva se přiblížila, Aljuša ji odstrčila a odkráčela pryč. Strážní nám řekli, abychom počkali před chatrčí. Došel k nám šedovlasý pán. Byl na seznamu. Za ním šla paní Rimasová a za ní malá holčička s panenkou, její matka a řada dalších lidí.

Aktivity během čtení:

3. Popiš vlastními slovy, co se v ukázce právě odehrálo.
4. Zkus odhadnout časoprostor ukázky.

Děj se odehrává v letech 1941-1954. Litva – baltské státy nuceně připojeny k SSSR.

5. Hlavní hrdinka, jejíž jméno zatím neznáme, dostala od ženy na cestu tužku. Proč myslíš, že jí žena dala právě tento předmět? Svou odpověď zdůvodni.

Hlavní hrdinka Lina byla umělkyní. Od mala se věnovala kresbě, prostřednictvím které vyjadřovala své pocity.

U kancelářského kolchozu stálo velké auto. Kousek od něj pokuřoval Kreckij s dalšími dvěma strážnými. Na verandě stál velitel a nějaký důstojník, kterého jsem neznala. Začali podle abecedy vyvolávat jména. Lidé vylézali na korbu.

„Měj se, Jonasi,“ ozval se za námi Andriusův hlas. „Na shledanou, paní Vilkasová.“

„Sbohem, Andriusi,“ řekla matka, vzala ho za ruce a políbila ho na tváře. „Dávej pozor na mámu.“

„Chtěla přijít, ale...“

„Chápu. Moc ji ode mě pozdravuj,“ řekla matka.

Strážní dál četli jména na seznamu.

„Napiš mi, Jonasi, ano?“ řekl Andrius.

„Určitě,“ přitakal Jonas. Natáhl malou ručku a potřásl si s Andriusem.

„Dávej na tyhle dvě pozor, ano? S tvým tátou na tebe spoléháme,“ odušil Andrius.

Jonas přikývl. Andrius se obrátil a podíval se mi do očí. „A my se uvidíme,“ řekl.

Nehnula jsem brvou, nevydala jsem ani hlásku. Ale poprvé po několika měsících jsem plakala. Odvrátila jsem pohled.

„Podívej se na mě,“ zašeptal Andrius a popošel blíž. „Uvidíme se,“ řekl. „Mysli na to.

Mysli na mě a na to, že ti donesu tvoje kresby. Představuj si to, protože to tak bude.“

Přikývla jsem. Došli jsme k autu a vylezli dovnitř. Motor naskočil a zařval. Zdvihla jsem ruku a zamávala na rozloučenou.

„Uvidíme se,“ vyslovily neslyšně jeho rty.

Kývla jsem na něj. Dala jsem si ruce do kapes. A pak jsem ho nahmatala. Oblázek.

Andrius mi ho nepozorovaně vsunul do kapsy. Vstala jsem, abych mu dala na srozuměnou, že jsem ho našla. Byl pryč.

Aktivity po čtení:

6. Popiš pěti přídavnými jmény atmosféru příběhu.
7. Doplň (načrtni) k hlavním postavám jejich vzájemné vztahy.

Lina Vilkasová – dcera p. Vilkasové

Jonas Vilkas – bratr Liny

paní Vilkasová – matka Liny a Jonase

Andrius – kamarád Jonase a Liny

8. Charakterizuj vztah Liny a Andriuse. Své tvrzení podpoř pasážemi z textu.

Vztah Andriuse a Liny na první pohled působí jako čistě kamarádský. V textu však nalezneme patrné důkazy toho, že se jejich přátelský vztah mění v lásku. Emoce, které loučení vyvolává v obou postavách, jsou důkazem zvýšené obavy o osobu velmi blízkou. Nutnost ochrany osoby, utěšování, doufání v brzké setkání.

6.5 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 2

Téma: Tematika totalitního režimu v literatuře pro děti a mládež

Cíle:

Žáci přemýšlí o pojmu svoboda.

Žáci se zamýšlí nad existencí pocitu zrady ve svém dosavadním životě.

Žáci na základě porozumění textu vhodně doplní chybějící část.

Žáci popíší časoprostor ukázky.

Žáci samostatně odpoví na kladené otázky.

Žáci zhodnotí význam deníkových zápisů pro svůj osobní život a srovnají vliv jednotlivých časových období.

Žáci charakterizují postavu Cristiana pomocí pětilístku.

Druhý pracovní list je věnovaný knize *Musím tě zradit* od autorky Ruty Sepetysové. Svou tematikou a zaměřením kniha spadá do tzv. crossoveru literatury. Můžeme ji tedy doporučit pro práci na druhém stupni základní školy. Pracovní list je rozdělen do několika částí. Střídají se aktivity určené před čtením, během čtení a po čtení, které reagují na zvolené texty knihy.

První aktivita před čtením má za cíl navodit správnou atmosféru pro rozebírání vážnější tematiky. Žáci se zamyslí nad pojmem svoboda a popíší, co přesně pro ně tento termín znamená v současném světě. Jejich vlastní odpovědi jim poslouží pro pozdější srovnání současného světa s tehdejšími. Druhá aktivita před čtením nutí žáky nad zamyšlením, zda ve svém životě zaznamenali zradu a v jaké roli vůči ní prožívali daný okamžik. Zda byli oni sami těmi, kdo zradil, či byli v pozici toho, kdo byl zrazen. Otázka je mířena velmi konkrétně a tzv. na tělo. Avšak pro navození atmosféry příběhu a další interpretaci textů je velmi důležitá. Celý příběh je totiž protkán zradou.

První aktivita během čtení nutí žáky správně interpretovat přečtený text a na základě správného pochopení doplnit vynechané slovo. Čtenáři tak musí vnímat sebemenší detaily čteného, které je dovedou ke správné odpovědi. Následují další čtyři aktivity během čtení. Jenda z nich se zaměřuje na časoprostor. Ten je v textu zmíněn velmi konkrétně. Důležitější je však pochopení ze strany čtenáře, v jaké době se právě nacházíme. Otázka na pochopení slovního spojení „slova jsou zbraň“ slouží k volné interpretaci žáka. Předposlední otázka této části upozorňuje na realitu

tehdejší doby. Žák má zhodnotit danou situaci a na základě toho přijít ke srovnání se současností. Dojde tak k uvědomění tehdejší absurdity a zvrácených hodnot. Poslední aktivita během čtení slouží ke ztotožnění čtenáře s hlavním hrdinou. Žák také srovná vliv minulosti a současnosti na psaní deníkových zápisů. Otevře si tak cestu k uvědomění si dalších poznatků o totalitních režimech.

Aktivita po čtení slouží k shrnutí postavy, která čtenáře celým pracovním listem provází. Vyučující napíše na tabuli osnovu, dle které žáci vypracují pětilístek.

Osnova bude následující:

1. Kdo?
2. Jaký byl?
3. Co dělal?
4. Charakterizuj ho větou, která bude obsahovat čtyři slova.
5. Pojmenuj jej jedním slovem, které by ho mohlo vystihovat.

Na první dojem se může zdát, že o hlavním protagonistovi se čtenáře nedozvěděl mnoho informací. Opak je však pravdou, na což žák dojde při hlubším zamyšlení nad postavou Cristiana.

PRACOVNÍ LIST Č. 2

Musím tě zradit

Aktivita před čtením:

1. Přemýšlel/a jsi někdy o tom, co pro tebe znamená slovo „svoboda“?

Volné zamyšlení nad pojmem. Přirozená diskuze.

2. Zažil/a jsi ve svém životě zradu? V jaké roli jsi danou situaci prožíval/a?

Zamyšlení se nad vlastní zkušeností se zradou. Pohled obou stran.

Luca a já jsme na _____ nosili tmavě modrý oblek a kravatu. Všichni kluci chodili takhle oblečení. Holky nosily modré zástěry a bílé stužky ve vlasech. Ale na podzim nebyly uniformy vidět. Zakrývaly je kabáty, pletené šály a rukavice, kterými jsme se snažili přeprat psí zimu v nevytápěné budově. Zima a tma. Bolavé klouby. Těžko se zapisují poznámky, když necítíte prsty. Těžko se soustředí, když vypadne proud.

Aktivita během čtení:

3. Které z nabízených slov se nejlépe hodí na vynechané místo v první větě textu?

- a) zahradě
- b) lyceu
- c) vojně

V žaludku mě najednou tížil kámen. „Ano, soudruhu řediteli.“ Ale poslechl jsem a šel do ředitelny. Pochopí to vůbec někdo zvenčí? My v Rumunsku poslouchali na slovo. A poslouchali jsme hodně věcí. Poslouchali jsme třeba, že v komunismu jsme všichni bratři a sestry. Vzájemně jsme se oslovovali „soudruhu“ nebo „soudružko“, což posilovalo dojem, že jsme si všichni rovni a nejsou mezi námi žádné třídní rozdíly.

Já taky předstíral, že žádná pravidla neporušuju. Spoustu jsem si toho nechával pro sebe, třeba svůj zájem o poezii a filozofii. A předstíral jsem ještě další věci. Třeba že jsem ztratil hřeben, a přitom jsem prostě jen rád chodil jezatý. Nebo že nevidím, když na mě holky koukají. A taky

jsem předstíral, že studiem angličtiny sloužím své vlasti. „Slova jsou zbraň. Budu moct s našimi americkými a britskými nepřáteli bojovat slovy, nejen puškou.“ Se zbraněmi jsme začali cvičit už ve škole, bylo nám čtrnáct. Když se to srovná s jinými zeměmi, je to málo, nebo hodně? Pamatuji si, že jsem si tuhle poznámku naškrábal do svého tajného poznámkového bloku.

Aktivity během čtení:

4. Dle přečteného úryvku krátce popiš časoprostor děje.

Rumunsko. Rok 1989. Totalitní režim.

5. Jak rozumíš slovnímu spojení „Slova jsou zbraň“?

Volná interpretace žáků. Slova mohou zraňovat stejně jako zbraně. Možné uvedení konkrétních příkladů situací.

6. Pokus se odpovědět na podtrženou otázku, kterou pokládá vypravěč příběhu.

7. Měl/a jsi / máš tajný poznámkový blok? Pokud ano, jaké to má výhody? Čím by se mohly tyto výhody (popř. nevýhody) lišit od Cristianových?

Srovnání současnosti s tehdejšími totalitními režimy.

Výhody: možnost svobodného vyjádření, být sám sebou, zachycení časové osy

Nevýhody: velké nebezpečí, ohrožení rodiny a blízkých v případě nalezení deníku

V současné době nehrozí takové nebezpečí při nalezení deníku nechtěnou osobou.

Metr přede mnou neseďel jen kus chlapa s jedním obočím a pádly místo rukou. Ten muž byl popravčí, černý jezdec a špion. Av ruce měl složku a na ní fotku. Moji fotku. (...)

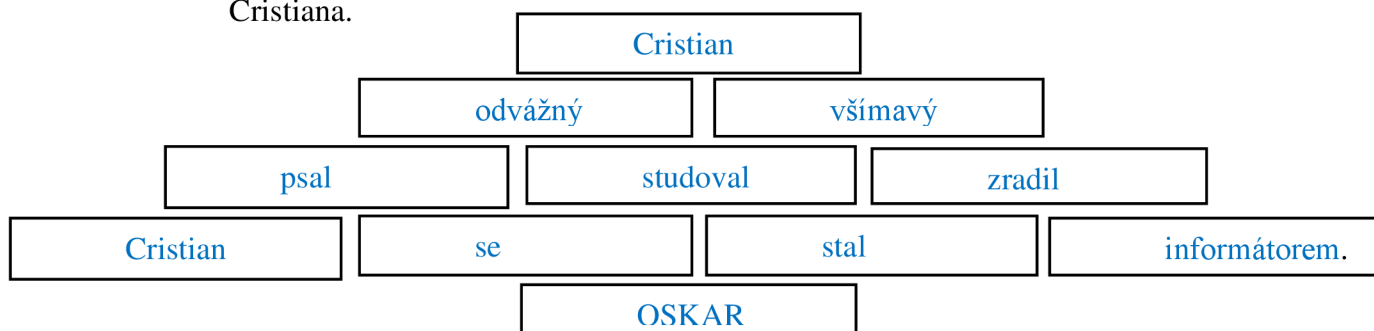
Říkali jsme jim „modroocí hoši“. Nehledě na přezdívkou byli snadno k poznání. Jezdili v černých daciích. Muž naproti mně taky jezdil černou dacií. Báal jsem se. Zhoupal se dozadu a řádně tím potrápil kovovou židli, na které seděl. Očima do mě mlčky provrtával díry a bořil zdi mé sebejistoty. Jeho slova mě straší dodnes. (...)

Věděl o mém dědečkovi. Bunu byl moje světlo, ztělesněná moudrost a filozofie. Podporoval mě. Tajně. Odkáslal si. „Je to velkorysý návrh. Budeme pracovat spolu. Ty mi budeš nosit informace

a já tobě zase léky pro dědečka. Nebude trpět.“ A tak to začalo. Byl jsem Cristian Florescu, krycí jméno OSKAR.

Aktivity po čtení:

8. Prostřednictvím získaných informací se pokus vytvořit pětilístek na postavu Cristiana.

ZÁVĚR

V úvodu diplomové práce byl stanoven hlavní cíl, a to interpretace knih *V šedých tónech* a *Musím tě zradit* a následný návrh didaktického využití vybraných textů v literární výchově na druhém stupni základní školy.

V teoretické části byl čtenář seznámen s životem a literární tvorbou spisovatelky Ruty Sepetysové, jejíž osudy jsou nezbytné k pochopení autorčina záměru literárního publikování.

Hlavní pozornost při interpretaci jednotlivých děl byla věnována symbolice titulů knih, časoprostoru děje, kompozičním a jazykovým prostředkům, ústředním postavám a v neposlední řadě motivům. Prostřednictvím jednotlivých analýz došlo k objasnění podstat obou literárních děl.

V další části diplomové práce byl vymezen předmět literární výchovy skrze *Rámcový vzdělávací program* a uvedeny klíčové kompetence a očekávané výstupy pro přesnější pochopení práce s pracovními listy.

Praktická část diplomové práce předložila návrhy didaktického využití vhodně zvolených textů interpretovaných děl. Z důvodu dvojí interpretace byly předloženy dva pracovní listy do výuky literární výchovy na základní škole. Každý pracovní list obsahuje metodické pokyny pro práci. Pracovní listy jsou obsaženy v přílohách diplomové práce.

Mezi použité zdroje k vypracování teoretické části práce patří především tištěná literatura. Není však vyloučeno i použití internetových zdrojů, a to především z důvodu biografického popisu současně žijící autorky, o níž je možno čerpat informace především z internetových zdrojů.

Práce nabízí hotový didaktický materiál, ale i návod na to, jakým způsobem uchopit například problematiku válečných konfliktů a opomenutých témat historie. Kromě interpretace a didaktického využití děl ve výuce literatury na druhém stupni základní školy jsme chtěli také poukázat na záměr, se kterým je většina literární tvorby spisovatelky Ruty Sepetysové vydávána – přiblížení příběhů z historie, které si zaslouží být slyšet a snaha odkrývat další.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární literatura

SEPETYYS, Ruta. *Musím tě zradit*. 3. vydání, 1. v této podobě. V Praze: Coobook, 2022. ISBN 978-807-6615-779.

SEPETYYS, Ruta. *V šedých tónech*. 3. vydání, 1. v této podobě. V Praze: Coobook, 2020. ISBN 978-807-6611-177.

Sekundární literatura

ABRAMS, M. H. a Geoffrey Galt HARPHAM. *A glossary of literary terms*. Eleventh edition. [Melbourne]: Cengage Learning, [2015]. ISBN 978-1285465067.

ALTMANOVÁ, Jitka. *Čtenářská gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, s. 9. ISBN 978-80-86856-98-8.

ČERMÁK, F. (a kol.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky I. Přirovnání. 2., přeprac. a doplň. vyd.* Praha, LEDA 2009. Teoretická část, s. 486–507. ISBN 978-80-7335-216-5.

FOSTER, Thomas C. *Jak číst literaturu jako profesor: zábavný průvodce ke čtení mezi řádky*. Přeložil Marek SEČKAŘ. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-564-2.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HAUSENBLAS, O., KOŠŤÁLOVÁ, H. *Co je E-U-R*. Kritické listy, 2006, č. 22.

JACOBS, Leland. B. *Historical Fiction for Children*. The Reading Teacher, 14(3), 191–194. 1961. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20197363>.

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-714.

LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vydání. Jinočany: Nakladatelství H & H, 2002.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Eleventh edition. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-731-5039-5.

Měření vědomostí a dovedností. Nová koncepce hodnocení žáků. Praha: ÚIV, 1999. ISBN 80-211-0333-7.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-718-5669-X.

MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, s. 5. ISBN 978-80-7028-403-2.

PECINA, Pavel a Lucie ZORMANOVÁ. *Metody a formy aktivní práce žáků v teorii a praxi*. Eleventh edition. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4834-8.

VALA, Jaroslav. *Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 30. ISBN 978-80-244-4481-9.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. 152 s.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4100-0.

Internetové zdroje

1. RS: *Hledač ztracených příběhů* [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://rutasepetys.com> (subjektivní překlad autorky diplomové práce)
2. *The Value of Young Adult Literature* | Young Adult Library Services Association (YALSA). American Library Association | [online]. Copyright © 1996 [cit. 01. 08. 2022]. Dostupné z: <http://www.ala.org/yalsa/guidelines/whitepapers/yalit> (subjektivní překlad autorky diplomové práce)
3. Ruta Sepetys: *Author Introduction*. YouTube [online]. 2015 [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L9T70yEqn08> (subjektivní překlad autorky diplomové práce)
4. *Author Ruta Sepetys talks about the true history behind Between Shades of Gray*. YouTube [online]. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=GPiQ_LuKtDE&t=57s
5. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – pracovní list č. 1
- Příloha č. 2 – pracovní list č. 2

PRACOVNÍ LIST Č. 1

V šedých tónech

Aktivita před čtením:

1. Přemýšleli jste někdy o tom, jakou cenu má lidský život?
2. Kniha, ze které pochází následující ukázka, má název *V šedých tónech*. Zamysli se a odhadni, o čem by mohla být.

Přišli před východem slunce. Vtrhli do chatrče a mávali puškami, přesně jako když před deseti měsíci vtrhli k nám domů. Měli jsme jen pár minut, ale tentokrát jsem byla připravená. Aljuša vstala ze slamníku a cosi štěkla na matku.

„Přestaňte křičet, odjíždíme,“ řekla jsem jí. Začala matce podávat brambory, řepu a další jídlo, které měla schované. Jonasovi dala kus tlusté kožešiny a mně tužku. Nemohla jsem tomu uvěřit. Proč nám dává jídlo? Matka se pokusila ji obejmout, ale sotva se přiblížila, Aljuša ji odstrčila a odkráčela pryč. Strážní nám řekli, abychom počkali před chatrčí. Došel k nám šedovlasý pán. Byl na seznamu. Za ním šla paní Rimasová a za ní malá holčička s panenkou, její matka a řada dalších lidí.

Aktivita během čtení:

3. Popiš vlastními slovy, co se v ukázce právě odehrálo.
4. Zkus odhadnout časoprostor ukázky.
5. Hlavní hrdinka, jejíž jméno zatím neznáme, dostala od ženy na cestu tužku. Proč myslíš, že jí žena dala právě tento předmět? Svou odpověď zdůvodni.

U kancelářského kolchozu stálo velké auto. Kousek od něj pokuřoval Kreckij s dalšími dvěma strážnými. Na verandě stál velitel a nějaký důstojník, kterého jsem neznala. Začali bodle abecedy vyvolávat jména. Lidé vylézali na korbu.

„Měj se, Jonasi,“ ozval se za námi Andriusův hlas. „Na shledanou, paní Vilkasová.“

„Sbohem, Andriusi,“ řekla matka, vzala ho za ruce a políbila ho na tváře. „Dávej pozor na mámu.“

„Chtěla přijít, ale...“

„Chápu. Moc ji ode mě pozdravuj,“ řekla matka.

Strážní dál četli jména na seznamu.

„Napiš mi, Jonasi, ano?“ řekl Andrius.

„Určitě,“ přitakal Jonas. Natáhl malou ručku a potřásl si s Andriusem.

„Dávej na tyhle dvě pozor, ano? S tvým tátou na tebe spoléháme,“ odtušil Andrius.

Jonas přikývl. Andrius se obrátil a podíval se mi do očí. „A my se uvidíme,“ řekl.

Nehnula jsem brvou, nevydala jsem ani hlásku. Ale poprvé po několika měsících jsem plakala. Odvrátila jsem pohled.

„Podívej se na mě,“ zašeptal Andrius a popošel blíž. „Uvidíme se,“ řekl. „Mysli na to.

Mysli na mě a na to, že ti donesu tvoje kresby. Představuj si to, protože to tak bude.“

Přikývla jsem. Došli jsme k autu a vylezli dovnitř. Motor naskočil a zařval. Zdvihla jsem ruku a zamávala na rozloučenou.

„Uvidíme se,“ vyslovily neslyšně jeho rty.

Kývla jsem na něj. Dala jsem si ruce do kapes. A pak jsem ho nahmatala. Oblázek.

Andrius mi ho nepozorovaně vsunul do kapsy. Vstala jsem, abych mu dala na srozuměnou, že jsem ho našla. Byl pryč.

Aktivita po čtení:

6. Popiš pěti přídavnými jmény atmosféru příběhu.
7. Doplň (načrtni) k hlavním postavám jejich vzájemné vztahy.

Lina Vilkasová

Jonas Vilkas

paní Vilkasová

Andrius

8. Charakterizuj vztah Liny a Andriuse. Své tvrzení podpoř pasážemi z textu.

PRACOVNÍ LIST Č. 2

Musím tě zradit

Aktivita před čtením:

1. Přemýšlel/a jsi někdy o tom, co pro tebe znamená slovo „svoboda“?
 2. Zažil/a jsi ve svém životě zradu? V jaké roli jsi danou situaci prožíval/a?
-

Luca a já jsme na _____ nosili tmavě modrý oblek a kravatu. Všichni kluci chodili takhle oblečení. Holky nosily modré zástěry a bílé stužky ve vlasech. Ale na podzim nebyly uniformy vidět. Zakrývaly je kabáty, pletené šály a rukavice, kterými jsme se snažili přeprat psi zimu v nevytápěné budově. Zima a tma. Bolavé klouby. Těžko se zapisují poznámky, když necítíte prsty. Těžko se soustředí, když vypadne proud.

Aktivita během čtení:

3. Které z nabízených slov se nejlépe hodí na vynechané místo v první větě textu?
 - d) zahradě
 - e) lyceu
 - f) vojně
-

V žaludku mě najednou tížil kámen. „Ano, soudruhu řediteli.“ Ale poslechl jsem a šel do ředitelny. Pochopí to vůbec někdo zvenčí? My v Rumunsku poslouchali na slovo. A poslouchali jsme hodně věcí. Poslouchali jsme třeba, že v komunismu jsme všichni bratři a sestry. Vzájemně jsme se oslovovali „soudruhu“ nebo „soudružko“, což posilovalo dojem, že jsme si všichni rovni a nejsou mezi námi žádné třídní rozdíly.

Já taky předstíral, že žádná pravidla neporušuju. Spoustu jsem si toho nechával pro sebe, třeba svůj zájem o poezii a filozofii. A předstíral jsem ještě další věci. Třeba že jsem ztratil hřeben, a přitom jsem prostě jen rád chodil jezdit. Nebo že nevidím, když na mě holky koukají. A taky jsem předstíral, že studiem angličtiny sloužím své vlasti. „Slova jsou zbraň. Budu moct s našimi

americkými a britskými nepřáteli bojovat slovy, nejen puškou. “ Se zbraněmi jsme začali cvičit už ve škole, bylo nám čtrnáct. Když se to srovná s jinými zeměmi, je to málo, nebo hodně? Pamatuju si, že jsem si tuhle poznámku naškrábal do svého tajného poznámkového bloku.

Aktivity během čtení:

4. Dle přečteného úryvku krátce popiš časoprostor děje.
 5. Jak rozumíš slovnímu spojení „Slova jsou zbraň“?
 6. Pokus se odpovědět na podtrženou otázku, kterou pokládá vypravěč příběhu.
 7. Měl/a jsi / máš tajný poznámkový blok? Pokud ano, jaké to má výhody?
-

Metr přede mnou neseďel jen kus chlapa s jedním obočím a pádly místo rukou. Ten muž byl popravič, černý jezdec a špion. Av ruce měl složku a na ní fotku. Moji fotku. (...)

Říkali jsme jim „modroocí hoši“. Nehledě na přezdívkou byli snadno k poznání. Jezdili v černých daciích. Muž naproti mně taky jezdil černou dacií. BáI jsem se. Zhoupl se dozadu a řádně tím potrápil kovovou židli, na které seděl. Očima do mě mlčky provrtával díry a bořil zdi mé sebejistoty. Jeho slova mě straši dodnes. (...)

Věděl o mém dědečkovi. Bunu byl moje světlo, ztělesněná moudrost a filozofie. Podporoval mě. Tajně. Odkašlal si. „Je to velkorysý návrh. Budeme pracovat spolu. Ty mi budeš nosit informace a já tobě zase léky pro dědečka. Nebude trpět.“ A tak to začalo. Byl jsem Cristian Florescu, krycí jméno OSKAR.

Aktivity po čtení:

8. Prostřednictvím získaných informací se pokus vytvořit pětílístek na postavu Cristiana.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Matyášová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Interpretace a didaktické využití vybraných děl Ruty Sepetys
Název v angličtině:	Interpretation and didactical use of selected works by Ruta Sepetys
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zaměřuje na interpretaci vybraných děl spisovatelky Ruty Sepetysové a didaktické využití těchto děl v rámci výuky českého jazyka a literatury. Teoretická část se věnuje biografii a bibliografii spisovatelky Ruty Sepetysové, metodologii diplomové práce, pojmu čtenářská gramotnost a stručné charakteristice výuky literatury s tematikou holocaustu.</p> <p>Praktická část je zaměřena na interpretaci vybraných děl <i>V šedých tónech</i> a <i>Musím tě zradit</i>. Výstupem jsou metodické pokyny a pracovní listy vycházející z jednotlivých děl.</p>
Klíčová slova:	Ruta Sepetysová, holocaust, literární výchova, láska, přátelství, smrt, pracovní listy, metodické pokyny
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on the interpretation of selected works of the writer Ruta Sepetys and the didactic use of these works within the teaching of Czech language and literature. The theoretical part is focused on the biography and bibliography of the writer Ruta Sepetys. This part is also about the methodology of the diploma thesis, the concept of reading literacy and and the brief description of the teaching literature with the theme of the Holocaust. The practical part is focused on the interpretation of selected works <i>Between Shades of Gray</i> and <i>I Must Betray You</i> . The result is methodical instructions and worksheets based on individual works.

Klíčová slova v angličtině:	Ruta Sepetysová, holocaust, literary education, love, friendship, death, worksheets, methodological guidelines
Přílohy vázané k práci:	Počet příloh: 2 Příloha č. 1 – pracovní list č. 1 Příloha č. 2 – pracovní list č. 2
Rozsah práce:	74
Jazyk práce:	český jazyk